

Suomalaiset haastatellut Vetelistä

1. Aili Viitala	2
2. Eino Viitala	6
3. Senja Viitala	9
4. Aune Valtamäki	11
5. Hellen Hietalahti	13
6. Toini Alaspää	18
7. Anja Kuusela	22
8. Oili Pietilä	30
9. Sirkka-Liisa Ruuska	32

Saksalaiset haastatellut Bad Wurzachista

1. Alois Fimpel	35
2. Theresia Krug	38
3. Siegfried Mitter	50
4. Erwin Wild	55
5. Franz Reiser	58
6. Heinrich Vincon	61
7. Max Westermayer	66
8. Heinz Nothelfer	68

Suomalaiset haastatellut

Aili Viitalan (*1938)

Aili Viitalan haastattelu keskviikkona 30.01.2013

Hänen perheeseensä kuuluu kuusi sisarusta. Perheen lapset syntyivät Pahkasalossa, joka oli Merisalon sivukylä. Aili oli kolme vuotta vanha hänen isänsä kuollessa Talvisodan loppupuolella 10. 3. 1940. Perhe jätti kotinsa 1940 vuoden aselevon aikaan muuttaakseen äidin vanhempien luokse Kärämäelle, eikä Aililla ole minkäänlaista muistikuvaa isästään tai Talvisodan ajasta, sillä hän oli niin pieni. Ennen sodan alkua perhe asui pienessä talossa. Vanhemmat olivat suunnitelleet uuden, isomman talon rakentamista perheelleen ja piirustuksetkin olivat jo olemassa, mutta kaikki muuttui isän lähtiessä sotaan.

Isän lähdettyä sotaan

Isä lähti kotoa 6.12.1939, mutta Aili ei muista siitä mitään.

Hänen isoveljensä Eino oli ainoa lapsi jalkeilla tarpeeksi varhain nähdäkseen isän lähtevän, muut olivat hyvästelleet isän edellisenä iltana. Isän lähdettyä perheen kaksi vanhinta poikaa joutuivat vastuuseen karjasta. Toimeentulo olikin yksi huolenaiheista. Arkea kaikkein pahiten hankaloitti kovilla pakkasilla jäätyvä kaivo, mutta onneksi veljekset pystyivät tuomaan vettä vetämällä vatia pulkalla puolen kilometrin päässä olevalta avannolta.

Kotoa oli yli viisi kilometriä kouluun, eikä silloin ollut kunnollisia kulkuyhteyksiä. Matka olisi ollut liian pitkä alakoululaisille, joten hänen veljensä kävivät kiertokoulua. Koulumatkalla tähyiltiin taivaalta vihollisen lentokoneita. Yleinen pelko oli olemassa ja aika oli muutenkin köyhää elintarvikkeiden säännöstelyn alkaessa. Kahvista, sokerista ja polttopuista alkoi olla puutetta ja lamppuöljyä tarvittiin, sillä sähkö oli harvinaista. Sodan alkaessa ikkunat tuli peittää ”molotoviverhoilla”, jos sytytettiin vähänkään valoa.

Isän kuolema

Sota päättyi 13.3. jolloin miehiä alkoi tulla kotiin, mutta heidän isästään ei kuulunut pariin viikkoon mitään ja tuo aika oli perheelle todella jännittävää ja pelottavaa. Rintamalta odotettiin kirjeitä, joiden saapuminen varsinkin sivukylille oli epävarmaa. Muutenkin tiedon saanti oli vaikeaa, sillä kylällä oli vain yksi radio, jota käytiin aina mahdollisuuden tullen kuuntelemassa. Viimein tuli tieto, että isä oli joutunut 10. 3.

kadoksiin, mutta kaveri oli nähnyt hänen kaatuvan. Aamulla ei enää päästy hakemaan ruumista, sillä illalla kuolleen perheenisän ruumis jäi Vilajoelle, sodassa luovutetulle alueelle jonne ei enää päästy. Virallisen kuolinilmoituksen jälkeenkin perhe odotti isää saapuvaksi kotiin.

Ailin isoveljen ollessa kylässä tädillään Merijärvellä kuuli hän uutisen isän kaatumisesta. Hän ei saanut kertoa perheelle, vaan hänen piti odottaa isoisää (isänisää) saapuvaksi kertomaan uutisen perheelle. Parin viikon päästä syntyi nuorin veli. Aika oli vaikeaa ja toivottoman tuntuista. Kärämäeltä saapui äidin sisko auttamaan ja muutenkin äidin suku oli apuna.

Naapureista oli myös apua. Viitalan perhe oli Kärämäen ainoa sotaorpoperhe, mutta siltikään ei ilmennyt lainkaan kiusaamista ja kohtelu oli samanlaista kuin muitakin kohtaan.

Maatilalla ei ollut isän kuoltua mitään jatkomahdollisuuksia, koska lapset olivat kovin nuoria, eikä heistä vielä ollut tilanpitäjiä. Äidin vanhemmat kutsuivat perheen luokseen Kärämäelle asumaan, sillä heistä yksin jäänyt perheenäiti tarvitsisi apua seitsemän lapsen kanssa.

Perheen muutto Merijärveltä Kärämäelle on Aili Viitalan ensimmäisiä muistoja. Matkaan lähdettiin kuorma-autolla kahden nuorimman istuessa äidin kanssa auton hytissä samalla kun loput lapset olivat lavalla lehmän kanssa. Ailin veli Eino oli lähtenyt mummolaan jo kesällä edeltäpäin. Lavalla oli kyydissä lasten lisäksi lehmä, ja Aili muistaa perheen syöneen evääksi lättyjä. Päälle 100 kilometrin matkaan meni koko päivä, ja perheen vihdoinkin saavuttua paikan päälle heitä vastassa oli lähes koko puintia varten kokoontunut kylä. Silloin kyläläiset tekivät paljon töitä yhdessä ja yhteishenki olikin vahvaa; kyläläiset muun muassa keritsivät kylän lampaita talkootyönä.

Arki

Vaari(äidinisä) oli ostanut naapuritilan, jossa oli suuri asuinrakennus, josta he saivat kaksi kamaria asunnoksi. Talven he asuivat rakennuksessa ainoa perheenä. Keväällä sinne muutti 9-lapsinen perhe, joka tuli Laatokan läheltä evakkoina. Perhe sijoitettiin rakennuksen suureen tupaan. Samassa talossa asui siis noin 20-henkinen joukko ihmisiä.

Lapset osallistuivat heti kotitöihin kun niihin kykenivät. Aili muistelee tiskanneensa usein. Kaivosta haettiin vesi, joka lämmitettiin. Kahdessa astiassa tiskattiin, joista toisessa huuhdeltiin. Lypsämäänsäkin piti opetella ja Aili on osannut lypsää 10-vuotiaasta asti. Heinäpellollakin he ovat työskennelleet. Iän myötä töiden määrä

kasvoi ja varsinkin jatkosodan alkaessa miesten lähtiessä sotaan tuli pulaa miestyövoimasta. Miehet jotka jäivät kylään, olivat iäkkäitä, eivätkä pystyneet tekemään raskaita töitä.

Koulu oli pieni, mutta siinä perheen pojat pääsivät heti aloittamaan koulunkäynnin. Koulua pidettiin opettajan pienessä maalaistalossa, jossa kaikki luokat olivat samassa huoneessa. Koulu oli supistettu, eli alemmat luokat opiskelivat keväällä ja jatkoivat alkusyksystä muutaman viikon. Talvella oli ylempien luokkien vuoro, minkä takia lapset jäivät koulunkäynnissä nykyisestä jälkeen. Kaikki pääsivät vuorollaan Kalajoen kristilliseen opistoon opiskelemaan.

Sodasta ei puhuttu paljoa lapsille kotona ja Aili epäileekin äitinsä halunneen suojella lapsiaan. Erityisesti hänen miehensä lähtö oli seitsemän lapsen äidille vaikea paikka. Nuori Aili ymmärsi sodan olevan käynnissä ja se näkyikin hänen ympärillään kylänmiesten lähtönä rintamalle ja kylässä asuvina ja työskentelevinä venäläisinä sotavankeina, joilla oli hyvät suhteet kyläläisiin. Aililla on muistoja pommituksesta, vaikka kotipaikkaa Kärsämäkeä ei ikinä pommitettu. Vaikka välimatkaa oli yli 100 kilometriä, näkyivät silti Oulun pommituksen aiheuttamien liekkien valot hyvin kirkkaina talviöinä.

Perhe pärjäsikin suhteellisen hyvin, ottaen tilanteen huomioon. Heillä oli pari lehmää, joten he saivat tuotettua maitoa omasta takaa ja välillä he saivat ja myivät voita, jos maitoa tuli tavallista enemmän. Perheellä oli myös lampaista, ja niistä he saivat villaa vaatteita varten ja lihaa. Talossa oli myös oma kasvimaata, joka varmisti sen, että ruokaa riittäisi talveksikin. Myös perheen pienimmät saivat ottaa osaa kasvimaan hoitoon, eli he noukkivat rikkaruohoja ja kastelivat kasveja tarvittaessa.

Joulu oli joka vuosi aina yhtä odotettu, vaikka ruokaa säännösteltiin. Noin puolet sotaorvoista sai ”sotakummin.” Sotakummi voi olla yksityinen henkilö, yhtiö tai perhe, joka lähetti paketteja, joissa oli erilaisia tavaroita. Viitaloiden sotakummina toimi helsinkiläisen kahviosakeyhtiön henkilökunta. Erityisesti jouluisin lapset saivat paketteja, joissa oli kirjoja ja hedelmiä ja muuta pientä mukavaa lapsille. Aili muistaa saaneensa kaksi nukkea, ja kirjeitä kummeilta. Myös uusien vaatteiden saanti tapahtui enimmäkseen kummien kautta. Pakettien hakeminen oli aina yhtä juhlaa, vaikka matkaa postiin olikin 10 kilometriä. Kummitoiminta loppui -50-luvun alussa, mutta oli silti tärkeä osa lasten elämää.

Uskonto vaikutti hyvin paljon arkeen. Äiti oli hyvin aktiivinen seurakuntalainen, ja hänen aloitteestaan kylällä alkoi toimia lauluseura. Hän myös piti huolen, että lapset

kävivät joka viikko pyhäkoulussa, ja vaikka ruokarukouksia ei lausuttu ääneen, vietettiin perheen illat usein laulaen virsiä.

Valtio ei aluksi antanut taloudellista tukea, mutta myöhemmin rauettiin antamaan pientä eläkettä. Lisäksi isovanhemmat antoivat ruoka-apua. Elintarvikkeet säännösteltiin ruokakorteilla ja eläke tuli leskelle lasten lukumäärän mukaan. Mitä suurempi perhe, sitä kohtuullisempi eläke oli. eläke oli jäänyt jälkeen, ja sitä alettiin maksaa taannehtivasti 50-luvulla. Näillä rahoilla pystyttiin ostamaan perheelle varsa, johon ei aiemmin ollut varaa. Eläminen rahan kanssa oli tarkkaa, vaikei sitä tarvittukaan kuin ruokaan. Monet myivät ylimääräiset ruokakorttinsa, sillä esimerkiksi saippua ja kahvi eivät olleet välttämättömiä.

Sodan loppu ei ollut heti selvää Ailille. Sotilaat palasivat koteihinsa, mutta Ailin sodassa olleet sedät olivat loukkaantuneet ja siis jo palanneet rintamalta. Myös isän kohtalo oli jo tiedossa, joten lapsilla ei ollut hänenkään paluutaan odotettavana. Sodan jälkeen Aili ei halunnut kulkea aukeilla paikoilla, sillä hänestä tuntui, että häntä tarkkailtiin ylhäältä ja että hän oli vaarassa. Hitaasti mutta varmasti vapauden ja turvan tunne kuitenkin kasvoi.

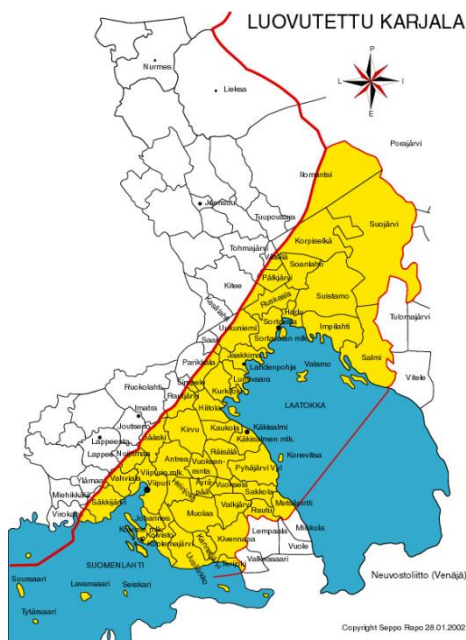

Nykyään Aili on mukana
Pohjanmaan
Sotaorjapöytätyön
toiminnassa.

*Interview: Riikka Kangas , Alina
Koivisto, Annika Minsch, Lea
Loriz*

Eino Viitala (* 1932)

Isoisä (äidinisä) oli ostanut naapuritilan, johon kuului suuri talo. Einon perhe sai rakennuksesta kaksi huonetta joissa asua. Talven ajan he olivat ainoa perhe talossa. Keväällä yhdeksänlapsinen perhe Laatokalta, Suomen idästä luovuttamalta alueelta, muutti talon suuren tupaan. Heillä oli omaa karjaa ja he viljelivät itsenäisesti. He kuitenkin oppivat tuntemaan toisensa nopeasti ja olivat kuin samaa perhettä. Evakoiden lisäksi heidän perheessään asui venäläinen sotavanki, joka työskenteli perheen tilalla. Häntä olisi pitänyt kohdella huonosti, mutta häntä kohdeltiin kuten muitakin perheenjäseniä. Joskus viranomaiset tulivat tarkistamaan, kuinka vankia kohdeltiin,

mutta perhettä varoitettiin etukäteen. Sodan päätyttyä vangit palautettiin takaisin Venäjälle. Tämä oli vaikeaa kaikille, koska vangista ja perheestä oli tullut todella läheisiä. Vankien lähdön jälkeen perheen tilanne muuttui vaikeammaksi, koska heidän täytyi tehdä kaikki työt yksin.

Lapsien oli aloitettava töiden tekeminen heti kun he pystyivät tekemään jotain itsenäisesti. Työt muuttuivat sitä raskaammiksi, mitä vanhemmaksi he tulivat. Etenkin jatkosodan alussa, kun miehet menivät uudelleen rintamalle, kylässä oli pulaa miesvoimasta. Kylään jääneet miehet olivat vanhoja, joten he eivät voineet auttaa raskaissa töissä, mutta heidän odotettiin auttavan kaikissa työtehtävissä.

Eino muistaa, että kylässä oli esimerkiksi mottitalkoita, joihin lapset ja vanhuksot osallistuivat kykyjensä mukaan.

Lapset varttuivat Kärämäellä. He rakensivat uuden talon heidän isovanhempiensa maille. Vanhin veljistä jatkoi maatilaa ja hänen lapsensa jatkoi tilaa hänen jälkeensä. Eino saapui Veteliin maatalousneuvojaksi 46 vuotta sitten. Hän on asunut Vetelissä siitä asti, mutta kuten kaikki hänen sisaruksensa myös Eino pitää Kärämäkeä kotinaan.

Aluksi valtio ei antanut rahallista tukea, mutta myöhemmin valtio maksoi perheelle eläkettä, joka riippui lasten määrästä. Ruokatarvikkeita säännösteltiin ruokakorteilla, koska kaikesta oli pulaa. Ylimääräiset kortit, esimerkiksi kahville ja saippualle, myytiin. Heillä oli omaa karjaa, mikä auttoi paljon. Lisäksi heidän isovanhempansa auttoivat. Eläkettä ei nostettu, joten se oli liian vähäinen perheen kokoon verrattuna. 1950-luvun alussa valtio nosti eläkettä ja korvasi takautuvasti edellisten vuosien eläkkeet. Korvauksilla he ostivat varsan, johon heillä ei ollut ennen varaa.

Huonoista olosuhteista huolimatta perhe ei nähnyt nälkää. Heillä oli paljon viljaa, josta osa piti antaa muille hallituksen käskystä. Huolimatta siitä, että ruokaa oli vähän, joulukuoli oli suuri juhla, jota kaikki odottivat. Noin puolella sotaorvoista oli sotakummi, joka saattoi olla yksityishenkilö, perhe tai yritys. Kummit lähettivät paketteja, jotka sisälsivät vaatteita, kirjoja, leluja ja hedelmiä. Eino näki ensimmäisen omenan sotakumminsa lähettämänä. Sotakummien pakettien saapuminen oli joka kerta suuri juhla, vaikka paketit jouduttiin hakemaan kymmenen kilometrin päästä. Sotakummit lopettivat toimintansa 1950-luvun alussa. Suomen talous oli kuitenkin siihen mennessä parantunut, joten sotakummit eivät olleet enää välttämättömiä.

Isän sotaan lähtö

Eino muistaa elävästi, kun isänsä lähti sotaan 6.12.1939. Hän oli ainoa lapsista, joka oli hereillä isän lähtiessä aikaisin aamulla. Muut olivat hyvästelleet jo edellisenä iltana. Siihen aikaan ihmiset eivät näyttäneet tunteitaan avoimesti, joten myöskään Einon isän lähtiessä sotaan tunteista ei puhuttu.

Ihmiset olivat pelänneet sodan syttymistä jo kesällä, kun ensimmäiset merkit sodasta alkoivat näkyä. Eino oli seitsemän, kun sota alkoi. Hän ei siis ymmärtänyt täysin, mitä oli tapahtumassa, mutta tuntui kuitenkin surulliselta katsoa, kun isä ja muut miehet lähtivät sotaan. Einon täytyi yhdessä vanhimman veljensä kanssa huolehtia karjasta heidän isänsä lähdettyä rintamalle. Selviytyminen oli päivittäistä taistelua. Heidän kaivonsa jääteli välillä, jolloin heillä ei ollut vettä, mikä oli kaikista suurin ongelma. He asuivat kaikeksi onneksi 500 metrin päässä järvestä, josta he kantoivat vettä sisään. Koululle oli yli viiden kilometrin matka, eikä sinne ollut kuljetusta. Matka oli liian pitkä pienille lapsille, joten he kävivät kiertokoulua. Eino pääsi kouluun vain muutamaksi viikoksi, mutta se ei haitannut Einoa, sillä hän osasi lukea jo ennen kun hän aloitti koulun. Koulumatkalla lapset näkivät viholliskoneita ja ihmiset pelkäsivät sotaa yleisesti.

Elettiin köyhää aikaa, kun ruuan säännöstely alkoi. Kahvia, sokeria ja polttopuita oli entistä vähemmän ja ihmiset olisivat tarvinneet lampuöljyä, sillä sähköä oli niukasti käytettävissä. Sodan alussa ikkunat oli peltettävä Molotovin verhoilla, jos käytettiin valoja.

Isä kuoli rintamalla

Kun sota loppui 13.3, miehet alkoivat palata kotiin. Einon isästä ei kuitenkaan kuulunut mitään moneen viikkoon, eikä heillä ollut mitään tietoa, mitä isälle oli tapahtunut. He odottivat kirjettä rintamalta, mutta oli tavallista, että ne eivät tulleet perille pikku kyliin, joten niiden puuttumisesta ei voinut tehdä suuria johtopäätöksiä. Tiedon saaminen pieneen kylään, jossa oli vain yksi radio, oli hyvin vaikeaa. Lopulta he saivat tiedon, että isä oli kadonnut 10.3, mutta hänen ystävänsä oli nähnyt isä kuolleen taistelussa. Einon isä oli kuollut illalla ja seuraavana aamuna ruumiin hakeminen rintamalta oli mahdotonta. Kaatuminen oli tapahtunut Vilajoella, jonne suomalaisia sotilaisia ei enää päästetty.

Einon vieraillessa Merijärvellä tätinsä luona, hän kuuli huonot uutiset. Hän ei uskonut pystyvänsä välittämään viestiä perheelleen, joten hän odotti isoisäänsä, joka kertoisi perheelle uutiset. Muutaman viikon kuluttua syntyi Einon nuorin veli. Elämä tuolloin oli hyvin vaikeaa ja tuntui toivottomalta. Äidin sisko saapui Kärämäeltä auttamaan perhettä ja äidin muu perhe ja naapurit auttoivat myös parhaansa mukaan. He olivat ainoita sotaorpoja kylässä, mutta siitä huolimatta heitä ei kiusattu koulussa, vaan heitä kohdeltiin kuin kaikkia muitakin.

Isän kuoltua he eivät enää pystyneet huolehtimaan maatilastaan, sillä lapset olivat liian pieniä hoitaakseen kaikki tilan työt. Äidin vanhemmat kutsuivat perheen luokseen Kärämäelle, jonne Eino muutti juhannuspäivänä setänsä polkupyörän kyydissä istuen koko 116 kilometrin matkan. Muu perhe muutti Kärämäelle syksyllä, kun ruokavarasto oli loppunut. Tämä tapahtui juuri ennen jatkosodan alkua. He pakkasivat tavarat autoon ja lähtivät matkaa. Kolme nuorinta sisarusta pääsivät hytissä äitinsä kanssa ja muut lapset matkustivat lavalla tavaroiden ja karjan kanssa. 100 kilometrin matka vei heiltä koko päivän. Heidän ensimmäinen muistikuvansa isoäitinsä luota on sadonkorjuusta, joka oli jo alkanut koko kylän voimin. Heidän isoäitinsä asui pienessä eloisassa kylässä.

Kyläkoulu oli pieni ja se sijaitsi opettajan pienessä maatalossa, jossa kaikki luokat opiskelivat samassa huoneessa. Koulu oli supistettu, mikä tarkoitti, että alemmat luokat opiskelivat keväällä muutaman viikon ja jatkoivat syksyllä. Talvella oli ylempien luokkien vuoro. Opinnot olivat jääneet jälkeen verrattuna muihin kouluihin. Kaikki sisarukset pääsivät kuitenkin opiskelemaan Kalajoen kristilliseen opistoon. Uskonnolla oli suuri vaikutus perheen jokapäiväiseen elämään. Heidän äitinsä oli seurakunnan aktiivinen jäsen. Hän perustikin paikkakunnalle oman kuoron. Myös sota-ajan jälkeen uskonto on ollut tärkeä osa koko perheen elämää.

Eino on ollut aktiivisesti mukana Pohjanmaan sotaorvot ry:n toiminnassa jo kymmenen vuotta. Nykyään yhdistyksellä on yli 500 jäsentä. Eino on ollut mukana yhdistyksen toiminnassa niin kauan kun se on toiminut. Sotaorvot eivät ole saaneet tukea valtiolta, mutta ajatellaan, että on tärkeä huomioida heidät.

*Heini-Maarit Takala, Vili Ruuska ,
Stefanie Birk, Dominik Kaltenbach*

Senja Viitala (*1934)

Talvisodan aika

Senja muistaa joulukuun 9. päivän vuodelta 1939 erittäin elävästi. Oli jäätävän kylmä päivä, -40 celsiusastetta pakkasta. Hänen isänsä ja veljensä Eino olivat jossakin Savukosken lähellä rakentamassa linnoituksia. Hänen siskonsa Salli työskenteli Lottana Kemijärvellä, ommellen lumipukuja sotilaille. Muu perhe oli kotona (4 sisarusta ja äiti). Armeijan lähetit tulivat kertomaan, että kaikki tulee evakuoida välittömästi Kittilään Suvannon kautta. Lehmät kuljetettiin erikseen. Senjan perhe oli muuttanut vasta kaksi viikkoa aikaisemmin Suvannosta Hiltulaan, isän ja Einon rakentamaan taloon. Heillä oli lampaita.

Lähetit tulivat Manne Pyhälähtaa vastaan, joka oli matkalla hakemaan heinää. Sovittiin, että Manne tyhjentäisi heinäkuormaa sen verran, että perhe mahtuisi sinne. Perhe laittoi ylleen parhaat ja lämpimimmät vaatteensa. Pikkuveli Tuomo käärittiin myös vilttiin. Matkaeväät olivat välttämättömät. Hevonen oli vireä ja varma. Lapset käärittiin viltteihin. Sitten he lähtivät, ensin kohti Saukkolaa. He matkustivat

metsässä, eivät maanteillä, ja metsäteitä kutsuttiin ”talviteiksi”. Koko kylä evakuoitiin, yli 100 hevosta lähti matkaan. Senjan muistin mukaan kaikki tapahtui todella nopeasti. Ennen kuin he lähtivät, hänen äitinsä laittoi harjanvarren nojaamaan etuovea vasten ja rukoili Jeesukselta suojelua ja siunausta talolle.

Äiti ja neljä lasta liittyivät perheen mukaan Saukkolassa. He matkustivat kirkkoreessä. Vanhimpien lasten oli tarkoitus kävellä, mutta Senja ei muista kuinka moni lopulta käveli. He pysähtyivät Suvannossa ruokkimaan hevoset ja syömään myös itse. Taloa, jossa Pyhäjärven ihmiset pysähtyivät, kutsuttiin Saunalaksi. Senja uskoo, että siellä aikuiset puhuivat sotapoliisin kanssa kuinka matka jatkuisi. Juotiin kahvia ja matka jatkui kohti Askaa sadan hevosen kulkueena, sotapoliisi hiihtäen etummaisena. Kun viholliskoneiden ääntä ei kuulunut, poliisi ripusti oksiin öljylamppuja näyttämään tietä. He olivat yötä Askassa syöttääkseen hevoset ja tehdäkseen muita asioita joita Senja ei muista. Tämä oli ainoa yö jolloin he pysähtyivät nukkumaan; kaikkina muina öinä he matkustivat läpi yön ja nukkuivat reessä. Tuona yönä jotkut ihmiset viettivät yönsä eräällä koululla, luultavasti Jeesiössä. Senjan perhe yöpyi eräässä talossa, mutta hän ei muista missä. Senja muistaa, että jonkun pikkulapsi kuoli matkan aikana ja että moni itki sen takia. Neljän päivän jälkeen lapsille kerrottiin, että he olivat perillä päämäärässään Kittilässä.

Näiden neljän päivän aikana sotaa käytiin jo Savukosken suunnalla, mutta onneksi lapset eivät huomanneet kuinka peloissaan aikuiset olivat. Lapset tunsivat olonsa turvallisiksi heinien seassa, he pystyivät käymään pissalla taukojen aikana. Kuitenkin myös hevosten oli levättävä. Senja ei muista saapumista Kittilään, mutta muistaa saapumisen evakkotaloon jossa oli maatala.

Nina Rauma, Samuel Hietalahti, Tabea Binder, Nadja Straub

Aune Valtamäki (*1937)

Aune Valtamäki on toiseksi vanhin neljästä sotaorposisaruksesta. Aunella on siskot Liisa (s. 1934), Inkeri (s. 1938) ja Tuulikki (s. 1941). Tuulikki syntyi elokuussa, kun Jatkosota oli ollut käynnissä jo muutaman kuukauden. Aune oli neljävuotias. Sisarukset eivät tienneet minne heidän isänsä oli

lähtenyt, he tiesivät vain sen mitä heidän isänsä kertoi kirjeissään. Isä kirjoitti perheelleen koska hän oli hyvin huolissaan heistä. Yhdessä näistä kirjeistä hän ehdotti nimeä vastasyntyneelle lapselle: Sanna Tuulikki. Koska radiota ja televisiota ei ollut ja äiti ei puhunut sodasta, he eivät myöskään tienneet mitään saksalaisista tai venäläisistä.

Hänen lapsuudenperheensä asui Kaustisella isän kotona, jossa asui isovanhempien lisäksi kaksi muutakin perhettä. Oma, uusi koti, oli suunnitteilla, mutta se jäi kesken kun sota alkoi. Kun omaan kotiin sitten jonkun ajan päästä muutettiin, valmiina oli vain kamari ja keittiö, muut huoneet olivat vielä rakenteilla. Kaikesta huolimatta oma koti tuntui valtavan hienolta asialta, ja tilaa oli suorastaan ruhtinaallisesti entiseen asumistasoon verrattuna.

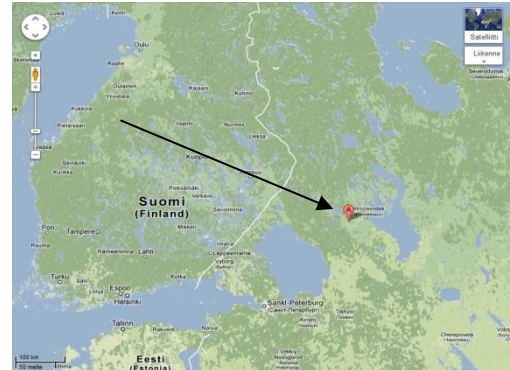
Tytöillä on hyvin vähän muistikuvia isästään, sillä he olivat kaikki niin pieniä isän kaatuessa. Isän kuolinpäivästä on muistikuvia ainoastaan vanhimmalla sisarella

Liisalla. Kylän lapsilla oli tapana mennä koulun päätyttyä toistensa luo leikkimään. Sinä päivänä lapsia oli leikkimässä Järvelän puimahuoneessa, kun äiti tuli kertomaan että isä on kuollut. Leikit loppuivat siihen. Aune muistaa, että kun pappi tuli seurakunnan maallikkosaarnaajan kanssa suruviestiä tuomaan, he heittäytyivät yhdessä Inkerin kanssa sängyn päälle itkemään. Aune oli saanut myös rintamalla olleelta sedältään kirjeen, jossa tämä lupasi auttaa Aunen perhettä maatilaa

töissä, kun hän pääsee sodasta kotiin. Setä kuitenkin kaatui eikä koskaan päässyt Aunen perheen luokse. Tämä oli perheelle kova isku.

Isä oli kaatunut 7.9.1941 Präässä, ja hänet oli väliaikaisesti haudattu Käsnäselän sankarihautaan. Lopullinen haudaus Kaustisen sankarihautaan tapahtui vasta 12.4.1942. Isä ei ehtinyt nähdä nuorinta tyttärtään ollenkaan, sillä kovien taisteluiden vuoksi lapsen kastepäiväksi jo myönnetty loma oli peruttu. Isä kaatui tuona samaisena kastepäivänä.

Kun tytöt saavuttivat murrosiän, heidän isänkaipuunsa oli suurimmillaan. Auneen koski kovasti, kun joka sunnuntai kirkossa rukoiltiin orpojen ja leskien puolesta. Kirkossa pidettiin myös pieni muistotilaisuus kaikille perheille jotka olivat menettäneet isän tai olivat muuten hankalassa tilanteessa. Aunelle kirkossa käyminen kasvatti eräänlaisen muurin, jonka yli on ollut vaikea päästä. Äiti Kaino ei puhunut paljoakaan isästä, eikä häntä surtu yhdessä. Äiti ehkä koki muistojen esillä pitämisen kipeiden haavojen auki repimisenä. Elämä oli kovaa ja raskasta, ja sen oli surusta huolimatta jatkuttava.

Isän kuoltua, koko perheen täytyi työskennellä maatilalla entistä kovemmin. Maanviljely oli raskasta työtä, ja siihen olisi tarvittu miestyövoimaa. Onneksi naapurista sentään löytyi auttamishaluisia miehiä. Vaimot saattoivat tosin olla hieman mustasukkaiakin nuoren lesken auttamisesta (Kaino oli 30-vuotias miehensä kuollessa). Äidin veli, joka oli vapautettu sodasta kovien pelkotojen takia, oli jonkin aikaa apuna. Lapset pantiin töihin sitä mukaa kun he vain kynnelle kykenivät. Aluksi oli helpompia töitä, kuten lehmien viemistä kytömaille ja niiden vahtimista siellä. Joskus samassa paikassa oli muitakin lapsia lemmiä vahtimassa, ja aika kului mukavammin. Voileivät ja ojassa kylmässä vedessä jäähtynyt maito maistuivat hyvältä. Kerran sattui, että vahtite herpaantui, ja lehmät pääsivät karkaamaan. Naapurikylästä ne vihdoinkin löydettiin.

Aunen naapurissa oli yksi venäläinen sotavanki, joka teki töitä maatilalla. Tytöt tulivat toimeen hänen kanssaan, vaikka kommunikointi olikin hyvin vaikeaa kielimuurin takia. Myös ikäero hankaloitti lähestymistä: Sotavanki oli 18-vuotias, Aune vain 8. Myös muut tytöt olivat kiinnostuneita venäläisestä nuorukaisesta, mutta eivät puhuneet hänen kanssaan.

län myötä työtehtävät muuttuivat raskaammiksi. 7-vuotiaana Aunen täytyi jo ottaa osaa puiden sahaamiseen ja pilkkomiseen, veden kantoon ja vaativampiin maatilan töihin. Äiti joutui laittamaan myös kaikenlaisten virallistenkin asioiden hoitoon lapsia asialle. Tästä kaikesta oli kuitenkin se hyöty, että lapset oppivat selviytymään. Viralliselta taholta ei tullut neuvoja ja avustukset olivat niukkoja. Sotaorpoavustusta perhe alkoi saada Mannerheimin Lastensuojeluliitolta, mutta tämä kuitenkin loppui heti kun lapset olivat täysi-ikäisiä. Ruotsalaisilta kummeilta saatiin muutamia vaatepaketteja ja Tanskasta tuli ruokapaketteja. Nälkää ei tarvinnut koskaan nähdä, maatilan hoitaminen takasi koko perheelle toimeentulon. Äiti oli kätevä käsistään, puutteellisistakin materiaaleista hän osasi ommella kauniita vaatteita. Kengistä oli kuitenkin pula.

Sotaorpouden takia sisarukset eivät ole tulleet syrjityiksi. Ehkä se johtuu siitä, että parhaimmat lapsuustoverit olivat itsekin sotaorpoja tai perheestä oli kaatunut veli tai muu lähiomainen. Lapset eivät käyneet koulua normaalisti, paitsi perheen nuorin. Aune kävi erilaista koulua, jossa hän pystyi harjoittelemaan arkipäivän askareita, kuten ruoanlaittoa ja pyykinpesua.

Valtteri Joki, Jesse Pulkkinen, Christina Niefer

Hellen Hietalahti (*1936)

Perhe ja talous

Hellenillä on kaksi veljeä. lapset asuivat samassa talossa yhdessä vanhempiensa, isoäitinsä, isänsä isoisän, äidin siskon ja kahden veljen kanssa sekä isän nuorimman siskon kanssa. Kaikkiaan talossa asui yksitoista ihmistä. sodan aikana Hellenin serkku Helsingistä muutti asumaan hetkeksi heidän luokseen asumaan. Hellenin täti, joka työskenteli asetehtaalla yövuorossa lähetti Annikin halsualle ”turvaan” sen

jälkeen, kun hän oli herännyt yöllä pommituksiin ja juossut kadulle huutaen ”älkää ampuko äitiä!”. Hellen muistaa, miten hän nautti saadessaan ”pikkusiskon”. Myös evakkoperhe Sallasta (äiti ja kolme lasta) asui heidän luonaan sodan aikana. Evakkoperheen lapset olivat tasan samanikäisiä Hellenin ja hänen veljiensä kanssa. He leikkivät paljon ja pitivät hauskaa yhdessä. Hellenin isä ja kaksi enoa olivat sodassa, samoin kuin evakkoperheen isäkin.

He asuivat maatilalla, joten olivat osittain omavaraisia. Esimerkiksi heillä ole villaa ja pellavaa, ja he esimerkiksi neuloivat villasukkia. Hellenin täti oli 4H-maatalousneuvoja, joten perheellä oli taidot kerätä ja käyttää hyödyksi erilaisia marjoja ja sieniä. He kirnusivat voinsa itse, ja voita käytettiin vaihtokaupoissa. Hellenin veli vaihtoi kerran voilla itselleen kengät. Hellenin isä teki myös hänelle omat kengät. Lisäksi kylässä oli miehiä, jotka tekivät kenkiä, kuten esimerkiksi Väinö Karhukorpi, jonka tekemiä kenkiä he pitivät talvisin. Heillä oli myös lupa ostaa kumisaappaita, mutta se ei juurikaan auttanut, sillä välillä saappaat loppuivat kaupoista.

Kaikista tuotteista oli pulaa, ja lähes kaikkien tuotteiden ostamiseen tarvittiin kuponkeja. Hellenin perheen ei tarvinnut ostaa paljoakaan ruokaa, joten tämä ei ollut iso ongelma heille. Lisäksi kahvia ei ollut, joten he tekivät korviketta sekoittamalla ja paahtamalla voikukan juuria, sikuria ja ruista. Heidän piti myös käyttää sokeria säästeliäästi, eikä heillä ollut makeisia. Leivonnassa heidän oli käytettävä juuria leivinjauheen sijasta. Jouluna he valmistivat piparkakkuja ruis- ja ohrajauhoista, koska heillä ei ollut sokeria eikä vehnäjauhoja. Aina, kun heillä oli saatavilla vehnäjauhoja, he leipoivat pullia. Hänen isoäitinsä leipoi tummaa limppua, jonka he lähettivät miehille sotarintamalle. Kerran heillä oli maissipullia ja sakariinilla makeutettua mehua kirkossa järjestetyssä pyhäkoulun juhlassa. Hellenin isä ja sedät olivat hyviä metsästäjiä, mutta heidän mentyä sotaan he eivät saaneet yhtään riistaa. Ennen sotaa kylässä oli vain yksi radio, mutta sodan aikana, melkein joka taloon hankittiin radio. Myös Hellenin perheeseen hankittiin radio. Pääasiassa he kuuntelivat sotauutisia radiosta ja joskus he pitivät hauskaa pilkkaamalla propaganda puheita. Tuohon aikaan ei ollut kiellettyjä radio-ohjelmia toisin, kuin esimerkiksi Saksassa.

Maatila

Koska suurin osa perheen miehistä oli sodassa, lasten oli pidettävä huolta karjasta. Hellen piti siitä, koska hänellä ei ollut muita velvollisuuksia tuolloin. He saivat omalta tilaltaan esimerkiksi leipää, maitoa, tomaatteja, kurkkua ja perunoita. Mutta he joutuivat antamaan osan pois. Heidän oli annettava voita armeijalle ja hallitukselle tietty määrä riippuen siitä, kuinka paljon lehmät lypsivät. Hellen tajusi tämän vasta myöhemmin, vaikka olikin ihmetellyt mistä keskustelua oli käyty. Hän myös muistaa,

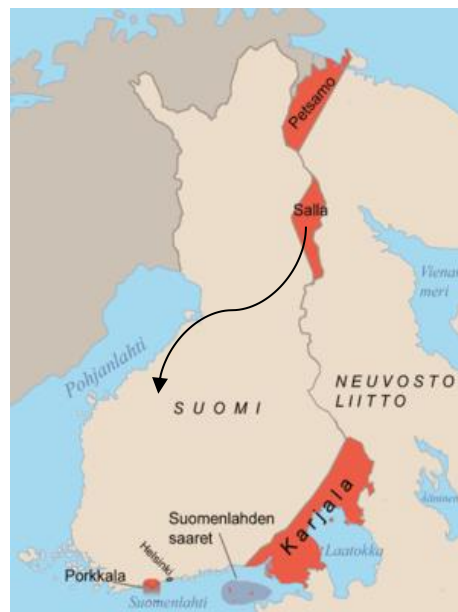
kuinka karjakko oli sanonut, että heidän lehmänsä ”olivat niin hyviä lypsämään”. Hän isoäitinsä oli vastannut, että: ”Koska me emme lypsä lehmiä yöllä”. Jotkut viljelijät nimittäin lypsivät lehmiä yöllä, jolloin näyttäisi siltä, että lehmät lypsäisivät vähemmän maitoa, kuin todellisuudessa, jolloin heidän tarvitsi antaa vähemmän voita pois. Hellenin perhe ei kuitenkaan tehnyt niin, koska he halusivat olla rehellisiä ja tehdä osuutensa maansa puolesta.

Hellenin isoäiti oli se, joka teurasti lampaat, jotka sitten käytettiin viimeistä palaa myöten hyödyksi. Maatilan työt jaettiin naapureiden kesken. Talkoilla tehtiin myös töitä yhdellä tilalla kerrallaan. Näissä talkoissa lapset tekivät, mitä pystyivät. Maatila ruokki talkootyöläiset. Hellen muistaa, että oli hauskaa hyppiä navetan parruilta heinäkasoihin.

Evakot ja sotavangit

Hellenin perhe odotti innokkaasti evakoita Sallasta. He olivat siivonneet talon perusteellisesti, lämmittäneet saunan ja valmistaneet paljon ruokaa evakoille, jotka olisivat pitkän matkan jälkeen hyvin väsyneitä. Aluksi evakoita ei kuitenkaan saapunut heidän tilalleen. Heidän sukulaisperheensä luona asusti kuitenkin suuri evakkoperhe, josta Hellenin isoäiti meni hakemaan kolme lasta Äitinsä kanssa asumaan heidän maatilalleen. Aluksi evakkoperhe koostui äidistä ja viidestä melkein aikuisesta lapsesta, joista yhdellä pojalla oli vaimo ja kolme lasta. Tämä poika ja hänen isänsä olivat sodassa. Pojan vaimo ja kolme lasta tulivat asumaan Hellenin perheen luo. Evakoilla oli oma karja mukanaan. Perheet pitivät huolta vain omista eläimistään, eivätkä he edes jakaneet ruokaa keskenään. Ainut asia, jonka he jakoivat, oli elintila. Lapsille oli helpompaa sopeutua evakoihin, kuin aikuisten.

Joillakin Halsualla olevilla mautiloilla työskenteli sotavankeja, mutta Hellenin perheellä ei työskennellyt ainuttakaan. Hellenin mukaan sotavangin ottaminen maatilalle töihin oli vapaaehtoista. Sotavankeja kohdeltiin tiloilla hyvin, mutta Hellen kertoo kuulleensa, että metsäleireillä heillä oli aika huonot oltavat. Tuolloin oli myös joitakin traagisia rakkaustarinoita Suomalaisista naisista ja venäläisistä sotavangeista. Hellen muistaa yhden parin Halsualta, jossa suomalainen nainen ja venäläinen sotavanki

olivat menneet kihloihin ja piilottelivat suhdettaan. Suhde tuli kuitenkin ilmi ja sotavanki vietiin toiseen paikkaan.

Hellenin isä

Hellen oli vain kolmen vanha, kun isä lähti Talvisotaan, joten hän ei muista siitä paljoakaan. Hellenin äiti ei tahtonut lasten huomaavan, että hän oli huolissaan, mutta perhe muisti isäänsä ja setiään iltarukouksissaan. Lapset kaipasivat isäänsä ja lähettivät terveisiä hänelle äitinsä kirjoittamien kirjeiden mukana. Hellenin veljellä on vieläkin tallella nämä kirjeet. Hellenin vanhemmat kuolivat myöhään 1990 luvulla.

Hellen muistaa, että sodan mieleenpainuvuin hetki oli isän palaaminen kotiin 1942, hänen loukkaannuttuaan sodassa. Hellen ja hänen äitinsä olivat kuulleet tuntemattomalta naiselta, että ”Matti Rutanen on kuollut sodassa” (Matti Rutanen oli Hellenin isä) Nainen kertoi, että hänen miehensä oli nähnyt matin loukkaantuvan niin pahasti, että hänellä ei ollut mahdollisuutta selvittää siitä. Hellenin äiti näytti hyvin tyyneltä, vaikka todellisuudessa hän melkein pyörtyi. Hän kertoi Hellenille ja muille lapsille, että hän ei usko Matin olevan kuollut. Aluksi lapset luulivat äitinsä vain suojelevan heitä, mutta Hellenin äiti kertoi täsmälleen saman asian heidän isoäidilleen, joten lapsetkin uskoivat, mitä äiti oli sanonut. Jonkin ajan kuluttua perhe sai tiedon Kajaanin sotasairaalaista, että isä on toipumassa siellä ja palaa pian kotiin. Joitkin sirpaleet olivat lävistäneet alueen olkapäästä oikeaan keuhkoon. Isä oli sanonut, ettei häntä saa kantaa pää alaspäin, koska silloin hän tunsu tukahtuvansa. Kun isä palasi kotiin Hellenin isoäiti valmisti Karjalanpaistia ja lämmitti saunan. Heidän saunansa oli vanhanajan savusauna, jota lämmitettiin koko päivä. Koko perhe oli helpottunut, kun isä palasi sodasta, mutta he olivat järkyttyneitä siitä veren ja vammojen määrästä. Hellen muistaa isän arvet todella hyvin, mutta hänen nuorempi veljensä ei tunnistanut isäänsä lainkaan, koska hän oli niin nuori. Hän pelkäsi isäänsä ja yritti työntää tämän pois sängystä, jossa heidän vanhempansa nukkuivat. vammojensa takia Hellenin isän ei enää tarvinnut mennä sotaan, mutta hän työskenteli jonkin aikaa asevarikolla Kokkolassa kaukovammastaan huolimatta.

Sodan jälkeen Hellenin isällä oli vaikeuksia puhua sodasta. Kesti useita vuosia ennen, kuin hän alkoi puhua sodasta ja sen tapahtumista., mutta kun hän alkoi puhua näistä asioista, niistä ei tahtonut tulla loppua. Hellenin äiti sanoikin kerran, että: ”Älä puhu sodasta taas, sillä olemme kuulleet nuo tarinat niin monta kertaa.” Sodan jälkeen Hellenin isällä oli usein pahoja painajaisia, varsinkin, kun hänellä oli kuumetta. Joskus Hellenin äidin oli herätettävä hänet ja rauhoitettava häntä, sillä hän huusi unissaan varoituksia sotatovereilleen. Kaiken kaikkiaan Hellenin isä oli elämäniloinen ihminen; hän rakasti leikkiä lasten kanssa ja lauloi töitä tehdessään. Hellen kertoi, että isä ei halunnut enää sotia tähän maahan.

Koulu ja lapsuus

Hellenin ensimmäinen koululaukku oli hänen isänsä sodasta tuoma selkäreppu, jonka hänen äitinsä pesi ja korjasi. He eivät voineet ostaa uutta, joten reppu oli korjattava. Hellenin isä oli tuonut repun sodasta loukkaantumisensa jälkeen. Hellenin luokalla oli n.20 oppilasta ja määrä tuplaantui evakoiden saavuttua Sallasta Halsualle. Koulua pidettiin kunnantalolla, koska kylällä ei ollut koulurakennusta. Tuohon aikaan ei ollut kouluruokailua, joten oppilailla oli pullo maitoa ja leipää mukanaan. Joskus he vaihtoivat leipiä keskenään, koska heillä oli erilaisia leipiä, eivät he halunneet syödä samanlaista leipää kokoajan. Hellen oli hieman surullinen, kun hänen lempi opettajansa muutti Sallaan evakko miehensä kanssa.

Sota vaikutti myös lasten leikkeihin. Evakkolapset Sallasta opettivat heille uusia leikkejä ja asiat, joita lapset näkivät sodasta, olivat osa lasten leikkejä. Esimerkiksi Hellen ja hänen veljensä rakensivat kerran sankarihaudan hiekkalaatikolle. Hellenin veli valmisti puisia ristejä ja Hellen itse keräsi kauniita kiviä ja sammalia koristamaan hautumaata. Mutta, kun Heidän Äitinsä huomasi sankarihaudat, hän otti haravan ja tuhosi ne.

Sodan alussa Hellen pelkäsi lentokoneita, mutta pelot hävisivät, kun evakot saapuivat. Tuolloin Hellen tajusi, että sota ei ulottuisi sinne ja alueen täytyi olla turvallista, kun evakotkin tulivat asumaan sinne. Hän oli kuitenkin hyvin tarkka "Molotovin kartiineista". Hänen veljellään oli tapana säilyttellä Helleniä raottamalla kartiinia ja sanomalla "Ryssät kattoo". Vaikka koko kylässä ei ollut elektronista sähköä, oli heidän käytettävä pimennysverhoja. Heillä oli vain öljylamppuja ja radio toimi pattereilla. Hellenin täti toimi Lottana ja hän teki ilmavalvontaa Halsuan kirkon tapulissa. Kerran hänen tullessaan kotiin valvontavuorostaan hän sanoi, että Kokkolaa pommitetaan, jolloin he kaikki menivät ulos katsomaan pommitusta. Itse

asiassa Kokkola oli pimennetty niin hyvin, että pommit eivät osuneet sinne, vaan tekivät vahinkoa Kälviällä ja kalajoella.

Mikä vaikutti meihin eniten?
Vaikutuimme Hellenin perheen rehellisyydestä lypsämisessä ja siitä, että he eivät lypsäneet yöllä, jotta heidän tarvitsisi antaa vähemmän voita armeijalle ja hallitukselle. Isän paluu kotiin sodasta ja siihen liittyvät tapahtumat olivat mielestämme

koskettavia. Myös se, että hän pääsi yli peloistaan ja, että hänelle ei jäänyt traumoja sodasta olivat vaikuttavaa.

*Haastattelijat ja kirjoittajat:
Saara Koivusalo, Tamara
Ringer, Tomi Karhukorpi ja
Marion Nothelfer*

Toini Alaspää (*1937)

Toini Alaspää oli isänsä kuollessa niin pieni, että muistoja isästä ei ole jäänyt lainkaan. Muistikuvia ei ole myöskään kuolemasta tai suruviestin saapumisesta. Toini on omaa sukuaan Pynssi. Hänen isänsä Vilho Pynssi oli ottanut vaimokseen toholampilaisen Alli Oravalan, joka oli tullut Vetelin meijerille harjoittelijaksi.

Tämän
pariskunnan
hääät vietettiin
vuonna 1930.

Heillä lapsia

oli neljä, vuonna 1931 syntynyt Arvo, 1932

syntynyt Anni, 25.4.1937 Toholampilla

syntynyt Toini ja 1938 syntynyt Jorma.

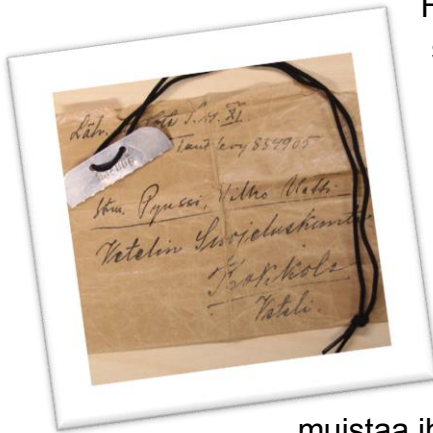
Vilho Pynssi ei ehtinyt olla talvisodassa rintamalla kuin vajaat kolme kuukautta, kun hän haavoittui. Itse asiassa jo saadessaan

kirjeen, että rintamalle pitäisi lähteä, hän oli sisarellensa sanonut tuntevansa, kuin omaa kuolemantuomiotaan hyväksyisi.

Toini oli kuullut isänsä seurassa olleelta mieheltä heidän istuneensa korsussa, kun sinne oli singonnut räjähtäneen kranaatin sirpale. Toinin isä haavoittui oikeaan käteen.

Vilho Pynssi oli osallistunut Suomussalmen, Raatteen tien ja Pitkärannan taisteluihin.

Haavoituttuaan hänet siirrettiin Siilinjärven sotilassairaalaan.

Sotilassairaalassa Vilho Pynssi alkoi jo parantua, mutta sitten kuolio alkoi uhata kättä ja se katkaistiin kyynärvarresta. Olkavarren haavat repesivät uudelleen ja hän kuoli 7.4. Toinin äiti, Alli kävi kaksikin kertaa Siilinjärvellä miestänsä katsomassa.

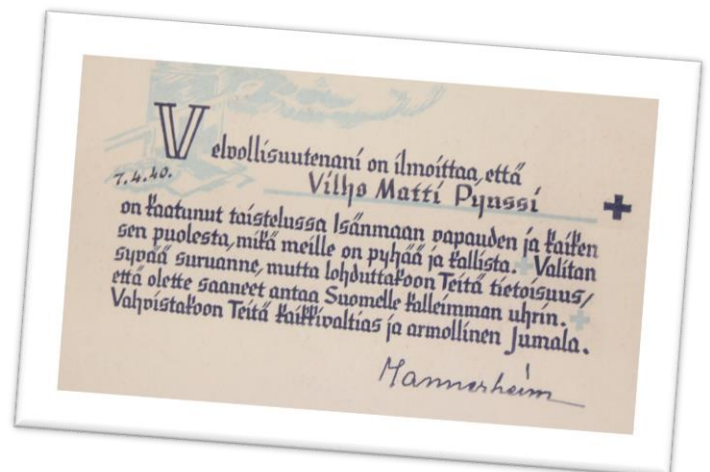
– Äiti oli paikalla, kun hän kuoli. Oli tullut tieto, että nyt pitäisi tulla kiireesti, jos meinaa elävänä nähdä. Minä en muista tuosta ajasta mitään, mutta sisareni Anni kyllä

muistaa ihmetelleensä, kun äiti itki navetassa lapsilta salaa.

Korporaali Vilho Pynssi oli kuollessaan 34-vuotias ja hänen vaimonsa leskeksi jäädessään 31-vuotias.

Lapsista vanhimmat, Arvo ja Anni joutuivat osallistumaan töihin ja myös päivämiehet olivat apuna. Perheen vaikeuksia lisäsi vielä se, että isän testamentilla saama talo pitikin jakaa uudelleen, sillä isänäiti muutti tahtoaan vielä ennen kuolemaansa (1942) isän veljen hyväksi. Koko tila jouduttiin jakamaan, joten Toinin perheen tuli lunastaa tila itselleen. Tämä tulehdutti perheen välit Toinin isän veljeen. Perheen tuli myös luovuttaa ruokaa tilalta valtiolle aina 50-luvulle asti.

– Meidän molempien äidit ovat olleet varmastikin selviytyjäluonteita. Ei kai siitä muuten yksin olisi selvinnyt. Minun äitini oli iso ja riski ihminen, vaikka kuvista olenkin katsonut, että kyllä hän surkealta ja laihalta noihin aikoihin näytti, Toini Alaspää sanoo.

"Voi sota julma, minkä teit, kun

pieniltä lapsilta isän veit. Toit äidille surun syvän, murheen ja kyöneleet enentyvät", kirjoitti vuosikymmenten päästä Toinin sisar Anni.

Toini Alaspää arvelee, että ilman sotallesken huoltoeläkettä elämästä ei olisi tullut mitään. Niukkaa oli, mutta hän ei muista koskaan nälkää kärsineensä tai rikkinäisissä vaatteissa kulkeneensa. Hellyyttäkin äidiltä riitti, sillä Toini ainakin muistaa nukkuneensa äidin selän takana isoksi tytöksi saakka.

Toini Alaspään Alli- äiti osallistui paljon sotalleskien yhteisiin kokoontumisiin, jossa lapsista pienimmät olivat usein mukana. Leskeyttä ja taloudellisiakin vaikeuksia pohdittiin porukalla yhteisissä tapahtumissa.

Sotaorvoille hankittiin huoltokummeja paitsi kotimaasta myös ulkomailta. Alaspään pariskunnallakin on ollut semmoiset ja lisäksi Toinin sukulaiset, jotka olivat menneet Amerikkaan, lähettelivät paketteja. He lähettivät mm. ruokaa, rahaa ja vaatteita välityspalvelun kautta.

Toini ei muista, että häntä olisi koskaan kiusattu isättömyydestä. Sen sijaan kummien ja sukulaisten lähettämiä vaatteita joku oli joskus kadehtinut hänen sisareltaan Annilta. Tämä oli kuitenkin kiusaajilleen tokaissut, että vaihtaisitko itse isäsi tämmöisiin.

Sotaorpojen kummeja hankki Mannerheimin Lastensuojeluliiton Huoltoliitto. Sen kautta Toini Alaspää päätyi lapsena äitinsä kanssa itsensä Mannerheimin vastaanotolle presidentinlinnaankin vuonna 1945. Sotalleskien ja -orpojen lähetystö kävi kiittämässä Mannerheimia tuesta. Hän muistaa, että Mannerheimin heikko kunto näkyi hänen kätellessään vieraita. Toini sai myös

Lastensuojeluliitolta rahallista korvausta (200 markkaa/kk) muutaman vuoden ajan.

Vaikka Toini Alaspäällä ei ole muistoja isästään, hän on tehnyt kovasti selvitystyötä ja etsinyt tietoja isästään, tämän harrastuksista ja luonteesta. Pulkkinen Marjatan äidiltä hän on saanut paljon tietoa vanhempiensa seurusteluajasta. Jonkinlainen kuva isästä on syntynyt ja Toini löytää samoja piirteitä myös itsestään. Herkkä ja suoraryhtinen oli ollut Vilho Pynssikin.

Lapsuudessa perheessä ei isästä eikä sodasta puhuttu. Vasta 1980-luvulla Kohtalon vuodet Veteli -kirjan ilmestyttyä Toini Alaspään äiti alkoi muistella kohtaloaan avoimemmin.

Sotaorpoudesta ei myöskään ennen 2000-lukua puhuttu. Monet ihmiset kadehtivat

sotaorpojen ja heidän perheidensä saamaa huoltorahaa, vaikka summa olikin pieni. Siksi sotaorpoons oli ikään kuin tabu ja sotaorpoja pidettiin toisen luokan kansalaisina. Naapuri oli kerran nimittänyt Toinia ja hänen perhettään ”valtion eläteiksi”. Vasta hiljattain Toini on saanut tietää, kuinka moni muu hänen tutuistaan on sotaorpo. Näiden ihmisten lukumäärä on yllättänyt hänet.

Toini ja Olli Alaspää ovat kohdanneet toisensa 1956 ja menneet naimisiin kahta vuotta myöhemmin. Heillä on kaksi lasta, 1959 syntynyt Leena ja 1971 syntynyt Juha. Elämäntyönsä Toini Alaspää on tehnyt pankkivirkailijana ja K-P:n Jalostuksen kirjanpitäjänä. Olli Alaspää puolestaan on ollut toimistotyössä Vaasan tiepiirillä. Omille lapsille omaa orpoutta on kerrattu, mutta ei siitä kuivin silmin pysty puhua, vaikka aikaa onkin kulunut.

Erityisen tärkeäksi vuodeksi Toini mainitsee vuoden 1952. Silloin kaikki sotakorvaukset saatiin maksettua, olympialaiset järjestettiin Helsingissä ja Armi Kuusela tuli Miss Universum. Muita Toinin muistelmia on muun muassa se, kun sota-aikana kerättiin kultakoruja armeijan tukemiseen ja esimerkiksi kultasormusten tilalle saatiin tinasormukset. Kun Toinin äidiltä oli pyydetty sormusta pois, oli hän vain todennut, ettei aio antaa sormustaan, kun on miehensä jo antanut. Tästä ei kuitenkaan seurannut mitään rangaistusta.

Sotasensuurista Toini kertoo sen verran, että kaikki kirjeet ja paketit tarkastettiin, ja kaikki ”sopimaton” leikattiin pois. Esimerkkinä hän kertoo, kuinka he olivat saaneet kirjeen tädiltään. Tädin kirjeen lopussa oli jokin uskonnollinen toivutus, joka oli leikattu kirjeestä pois. Kirjeen saapuessa kirjekuoressa oli tarra, jossa luki ”sotasensuuri”.

Erikoinen sattuma on myös se, että Toinin veljen, Jorman vaimo Maila o.s. Komppula on myös sotaorpo ja kotoisin Rautavaaralta.

Pohjanmaan sotaorpojen toiminnan käynnistyttyä Alaspäät ovat olleet sen toiminnassa mukana. Toini Alaspää, jolla on oman perheen historian tiedot hyvässä järjestyksessä, on auttanut myös sotaorpojen kohtaloita käsittelevän kirjan kokoamisessa.

Kaatuneiden Omaisten Liitolta on saatu soteleskitunnukset myös pariskunnan äitien hautakiviin. Toinin äiti kuoli 82-vuotiaana vuonna 1991.

Kaatuneiden muistopäivä on tietenkin päivä, jolloin muistot tulevat aina uudelleen pintaan.

– Silloin käymme sankarihaudoilla ja pyrimme aina osallistumaan jumalanpalvelukseen ja juhlaan. Hauta on juuri se paikka, johon muistoja liittyy. Minulla esimerkiksi ensimmäiset lapsuuden joulumuistot liittyvät isän haudalla käyntiin, Toini Alaspää sanoo.

Sankarihaudalla ristinmuotoisten hautakivien äärellä Alaspäiden mieliin nousee rukous. Kunpa Kaikkivaltias Jumala vielä varjelisi maamme niin, ettei tämän maan lasten tarvitsisi sotaa enää kokea.

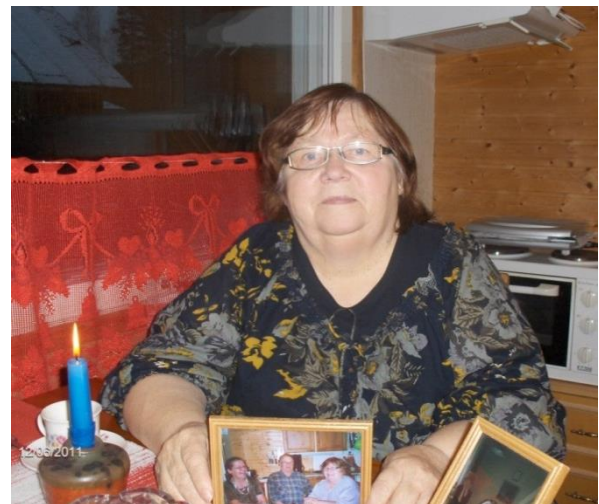
Karoliina Hakkarainen, Matti Haapala, Miriam Erhardt, Andy Mayer

Anja Kaisa Ilona Kuusela (os. Ratilainen) (*1937)

Kotipaikkatiedot:

Sekä isä että äiti alun perin kotoisin Värtsilästä, joka oli vauras teollisuuspitäjä. Paikkakunnalla sijaitsi Wärtsilä Yhtymä Oy:n rautasulatto ja lankagalvanointilaitos. Teollisuus työllisti parhaimmillaan yli tuhat henkilöä. Myös Anjan isä Aleksanteri työskenteli Wärtsilän tehtaalla. Perheellä oli myös lemmiä, lampaista, sikoja ja hevonen. Silloin ruukattiin varsottaa, eli oman hevosen varsasta kasvatettiin uusi työhevonen taloon.

Kotitalon pihassa oli pitkä heinikko, johon lampaat päästettiin syömään. Taloon kuului peltomaata; lehmille saatiin heinää omilta pelloilta ja perunaa viljeltiin omiksi tarpeiksi. Myös metsää oli pieni pala, joten tarve- ja rakennuspuut saatiin omasta metsästä.

Muistikuvat talvisodan pommituksista

Anja muistaa talvisodan aikaiset pommitukset Värtsilässä, katsoi niitä käsi kädessä isän kanssa. Ykskaks kotitalon savupiippu ropisi alas, ja sitten isä ja Anja lähtivät sisälle. Kaksoissisko ei muista mitään näiltä ajoilta. Anjan äiti Hilja pelkäsi pommituksia ja itki, ja sisar Helvi kulki äidin mukana itkien. Anja kulki isänsä kanssa, ja isän rauhallisuus tarttui. Isä oli kuin kallio, ja Anja ajatteleekin että se ”pelasti hänen muistinsa”. Perhe lähti sotaa evakkoon Pielavedelle. Perhe vietiin ensiksi Riistaveden kirkolle ja siitä Pielavedelle. Monien vaiheiden kautta perhe (äiti ja pojat) päätyivät Nurmoon Heikkilän taloon evakoksi.

Kaksoissisko Helvin muistikuvat asioista avautuivat, kun he olivat yhdessä käymässä Värtsilässä. Värtsilä Yhtiöllä oli iso yhteinen sauna, ja Anja pyysi siskoaan muistelemaan että heillä oli ollut pesuvati ja pärekori jonka ukki oli tehnyt. Tytöt olivat kävelleet äidin kanssa sillan ylitse saunalle ja oli ollut olevinaan aina niin mukavaa. Helvi pysähtyi, katseli ympärilleen ja sanoi, että välirauhan ajasta hän muistaa kun asuttiin Pihkalinnalla. Kun sisko alkoi muistaa asioita, joutuivat siskokset istumaan alas, tunne oli niin voimakas kun vuosikymmenten jälkeen asioita alkoi muistua mieleen. Tyyne-täti istui Helvin toiselle puolelle ja Anja toiselle, yhdessä siinä ihmeteltiin muistojen voimakkuutta.

Anja ei muista tarkalleen, milloin he lähtivät evakkoon talvisotaa. Sen hän tietää, että he olivat sairaita, keuhkoissa oli vikaa ja Helvi sairasti keltatautia. Lassi lennätettiin lentokoneella Ruotsin Härnösandiin ja kaksostytöt tulivat laivateitse perässä. Tytöt asuivat lastenkodissa Tukholmassa hetken aikaa.

Sotalapseksi Ruotsiin

Jatkosodan aikana perhe pääsi palaamaan takaisin uuteen Värtsilään (Suomen puolelle rajaa jääneeseen osaan Värtsilään). Perheen isä oli Värtsilässä jälleenrakentamassa jatkosodan aikana, hän oli sen verran vanha ettei ollut rintamalla. Kotirintamalla tarvittiin miehiä töissä esim. rakentamassa uusia taloja, ja isä oli maalari ja kirvesmies. Äiti ja pojat olivat Nurmossa. Pentti oli sen verran huonossa kunnossa, että häntä äiti ei tohtinut päästää Ruotsiin. Elintarviketilanne oli Suomessa niin huono, että Anjalla ja hänen sisaruksillaan olivat mahat paisuneet palloiksi, ”kellukkamahoiksi”.

Elokuussa 1944 Anja ja Helvi lähetettiin uudelleen sotalapsiksi Ruotsiin. Matka taittui rautateitse Värtsilästä Turkuun, ja laivalla Turusta Tukholmaan, jossa oltiin karanteenissa, ”täisaunassa”, kauan aikaa. Anja ja Helvi eivät itkeneet missään vaiheessa Ruotsin-matkaa, vaikka joutuivat erilleen äidistä ja uuteen maahan. Äiti oli valmistellut lapsiaan matkaan sanomalla, että teidän on parempi olla siellä, siellä on

ruokaa. Äiti lausui ääneen myös toivomuksensa, että Ruotsista löytyy hyviä perheitä ja lohdutti tyttäriään, että te saatte Ruotsissa toisen äidin ja isän. ”Teillä on sitten kaksi isää ja kaksi äitiä”.

Tukholmasta tyttöjen matka jatkui Örnköldsvikiin, jossa perheet olivat ottamassa vastaan lapsia. Lapsilla oli kaulassa laput, joissa luki nimi ja vastaanottavan perheen nimi. Helvi ja Anja istuivat penkillä odottamassa, hakijoita oli paljon. Tytöt eivät kiinnittäneet huomiota vieraisiin ihmisiin, kunhan ajattelivat mielessään että tuohon perheeseen en ainakaan mene. Kunnes sisään astui viisissäkymmenissä oleva Sara Östholm; heti Helvi oli todennut että ”jahas, tuossa on mun äiti!” Sara Östholm oli pienikokoinen, vanhempi naisihminen, joka muistutti hieman tyttöjen omaa äitiä Hiljaa. Anjan Ruotsin-mamma Maria taas oli pitkä, 174 cm, tuntui isolta kun karjalaiset ovat pieniä ihmisiä! Anja ajatteli hänestä heti, että tuo vois olla kiva ihminen! Ensivaikutelma osui oikeaan.

Kaksostytöt menivät asumaan siis eri perheisiin, kuitenkin samaan kylään, Västergensjöhön. Se sijaitsi 40 kilometrin päässä Örnköldsvikistä. Kotien välistä matkaa oli 1,5 kilometriä. Tytöt eivät nähneet toisiaan päivittäin, sillä he olivat vielä pieniä eikä taloista joutanut läheskään aina ihmisiä saattamaan heitä toistensa luokse. Perheissä kummasteltiin sitä, että sosiaaliviranomaiset eivät olleet informoineet siitä että samaan kylään on tulossa kaksoset, järkevähän heidät olisi ollut ottaa samaan perheeseen. Anja kuitenkin sanoo, ettei eri perheissä asuminen haitannut häntä ja Helviä yhtään, pikemminkin he olivat hyvillään. Tytöt kilpailivat keskenään siitä, kumpi oppii ennemmin pärjäämään ruotsin kielellä. Aina kun tytöt tapasivat, tapahtui samoin: viitattiin: pöytä = bord, lamppu = lampa.... ja sitten keljutti jos toinen osasi enemmän asioita. Kahdessa viikossa tytöt tulivat ymmärretyiksi ja ymmärsivät kieltä. Kielen oppimisesta Anja muistaa lumeen liittyvän jutun: eräänä päivänä satoi ensilumi. Anja osasi jo jonkin verran ruotsia, mutta ei tiennyt ruotsiksi sanoja ”lumi”, ”sataa” ja ”talvi”. Anja halusi kuitenkin sanoa Marialle, että ulkona sataa lunta, joten hän sanoi: ”Titta Maria, lunta sataa, snart kommer talvi!”. Maria täydensi lauseen ruotsiksi, ja näin Anja oppi koko ajan lisää uusia sanoja.

Anjan Ruotsin-mamma Maria oli 36-vuotias naimaton nainen. Hän oli oman perheensä esikoinen (viisi lasta) ja hänen äitinsä ja isänsä olivat elossa. Oikeastaan Marian vanhemmat ottivat Anjan kasvattilapsekseen, mutta koska he olivat jo aika iäkkäitä, Maria käytännössä huolehti Anjasta. Anja ja Helvi kävivät myöhemmässä vaiheessa joka toinen kesä Ruotsissa, viipyivät koulujen loppumisesta koulujen alkamiseen asti. Sara ja Maria ompelivat tytöille kahdeksi vuodeksi eteenpäin kaikki vaatteet. Ruotsin mammat ruukasivat pukea Anjan ja Helvin aina samanlaisiin asuihin, mistä tytöt eivät tykänneet. Eräänä kesänä oltiin taas menossa

kangaskauppaan ostamaan mekkokangasta. Anja halusi sinistä kangasta, missä oli valkoisella kukkien ääri viivoja, Helvi taas halusi punaisen mustapilkullisen kankaan. Kun Sara kysyi, kumpi kangas otetaan, Anja totesi että kumpainenkin ottaa sen kankaan josta itse tykkää. Sara oli ihmeissään, mutta tytöt olivat yksinkertaisesti kyllästyneet kävelemään samanlaisissa asuissa.

Ikänsä puolesta tytöt olisivat olleet koulunaloitussiässä, mutta koska kylän koulut olivat täynnä suomalaisia evakoita, ei normaalia koulunpitoa voitu järjestää (taustalla Lapin sodan 1944-45 aikaiset evakuoinnit). Suomen evakot majoitettiin kouluille. Suomalaisia tuli Tornionjoen ylitse; siirto oli salaista puuhaa. Marian nuori veli oli armeijassa, ja hän oli mukana soutamassa suomalaisia rajan ylitse yön pimeydessä.

Anja ei koe jääneensä paitsi sivistyksestä, sillä Maria ”kulturellina” ihmisenä opetti hänet lukemaan, laskemaan ja kirjoittamaan. Kun tytöt palasivat ummikkoina takaisin Suomeen, äiti laittoi heidät suoraan kouluun Uudessa Värtsilässä. Opettajat eivät tuolloin osanneet ruotsia, mutta sinnikkäästi tytöt opiskelivat ja saivat parhaat todistukset. Anja totesi äidilleen, että hän ei aio käydä tokaluokkaa, vaan siirtyä suoraan kolmannelle. Äiti otti yhteyttä johtajaopettaja Sorjoseen. Päätöstä piti perustella, koska alaluokan opettaja ei olisi halunnut suostua asiaan. Lopulta Anja kuitenkin sai tahtonsa läpi, meni suoraan kolmannelle luokalle ja pärjäsi koko kouluaikinsa erinomaisesti. Myös kaksoissisko Helvi hyppäsi tokaluokan yli.

Ruotsi oli 1940-luvulla selvästi Suomea vauraampi maa. Ruokaa riitti ja ihmiset olivat pääasiallisesti avuliaita ja ystävällisiä Suomesta evakkoon tulleita kohtaan. Paikalliset lapset suhtautuivat tyttöihin hienosti, kuin he olisivat ikänsä olleet siellä. Lapset ottivat Suomen-tulokkaat heti mukaan leikkeihinsä eikä minkäänlaista mustasukkaisuutta heitä kohtaan ilmennyt. Tyttöjä ei myöskään nimitelty koskaan. Anjan mielestä yksi syy hyvään vastaanottoon oli se, että he oppivat kielen niin nopeasti eivätkä muut lapset olleet tavanneet heitä ”ummikkoina”.

Anjan kaksoissisko Helvi on myöhemmin sotalapsiaikaa muistellessaan kiittänyt äitiä ja isää siitä, että he lähettivät lapset Ruotsiin. Tytöt saivat länsinaapurissa uuden, hyvän perheen. Ruotsin perheistä on molemmille tytöille jäänyt hyvät muistot. Yhteyttä on pidetty vuosikymmeniä sotalapsiajan jälkeenkin. Anjan mamma Maria lähetti kuolemaansa saakka joka joulupaketit Suomeen ja muisti Anjan lasten syntymäpäivätkin. Maria kävi Suomessa seitsemän kertaa, neljä kertaa käytiin Joensuussa asti tapaamassa kaksosten äitiä Hiljaa.

Kun Anjalta kysyy, millaisia tuntemuksia takaisin Suomeen lähteminen hänessä herätti, hän vastaa, että oli halunnut jäädä Ruotsiin. Myös sisko olisi mielellään jäänyt, jos siihen vain olisi ollut mahdollisuus. Asiaan ei kuitenkaan voinut itse vaikuttaa, sillä Suomen valtion tahto oli että olojen vakiinnuttua sotalapset palautetaan takaisin vanhemmilleen. Maa oli kärsinyt sodasta pahoin, ja lapsia ja nuoria tarvittiin kotimaassa. Ruotsissa olon aikana tytöt pitivät yhteyttä vanhempiinsa, jotka olivat jo muuttaneet Uuteen Värtsilään. Wärtsilä Yhtymän tehtaan johtajan Åhmanin vaimo puhui äidinkielenään ruotsia, ja hän kirjoitti Hiljan sanelun mukaan kirjeitä tytöille. Hän myös käänsi Ruotsista tulleet kirjeet suomeksi Hiljalle. Vaikka yhteys oli säilynyt, Anja kokee luonnollisesti vieraantuneensa vanhemmistaan Ruotsissa olon aikana. Anja ei tunnistanut äitiään Hiljaa Joensuun asemalla, kun evakkojuna toi matkalaisia takaisin kotiin vuonna 1946. Anja muisti äitinsä ruodonlaihana, mutta lasten Ruotsissa olon aikana tämä oli pyöristynyt tuntemattomaksi. Isänsä Aleksanterin Anja sen sijaan tunnisti heti. Anja kysyi siskoltaan Helviltä asemalla, että ”Herrantähen, mikä nainen isän vieressä seisoo?” Helvi vastasi, että ”Äitihän se on, etkö tunne?” Anja siihen, että ”Eihän tuo äiti voi olla, sehän on puolta paksumpi kuin äiti.” Mutta äiti se oli, vanhentuneena ja pyöristyneenä.

Kotiutumista Uuteen Värtsilään edesauttoi se, että isä oli rakentanut tytöille leikkimökin kalusteineen. Uusi koti odotti tyttöjä, ja elämä näytti valoisalta. Tyttöjen isä kuitenkin menehtyi pari kolme kuukautta sen jälkeen kun tytöt olivat palanneet kotiin. Äiti Hilja jäi leskeksi 44-vuotiaana.

Isoveli Lassi oli ollut myös talvisodan aikana sotalapsena Värmlannissa Ruotsissa. Lassi oli teini-ikäinen ja viipyi sotalapsena noin vuoden verran. Hänen ensimmäinen sijoitusperheensä teetti pojalla niin kovasti töitä, että Lassi otti ja karkasi. Kun viranomaiset kyselivät syytä moiseen tekoon, Lassi vastasi ettei tykkää olla siinä perheessä. Hänelle osoitettiin uusi asuinpaikka erään vanhan rouvan luona, ja perheen vaihdos osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Nyt hänkin viihtyi paremmin, kun ei tarvinnut raataa ympäröivästä päivästä. Lassi oli ehtinyt käydä koulua Suomessa ja myöhemmin hän työskenteli Wärtsilä Yhtymässä tallipoikana.

Lassi muistaa joulukuun, jolloin isä kuoli: 19.12. 1946 oli kova pakkanen. Isä kuoli yöllä sydänhalvaukseen ja Lassi lähti Wärtsilän hevosella hakemaan äitiä sukulaisten luota. Äiti oli mennyt joulua valmistelemaan sisarensa luokse (silloin ruukattiin teurastaa siat ja laittaa jouluruuat ja leipomukset yhdessä). Anja muistaa, että hän heräsi tuona aamuna ja ihmetteli, miksei kukaan tullut herättämään heitä. Yöllä isä oli kuorsannut kovaa ja Anja ja Helvi olivat kinastelleet siitä, kumpi käy tökkäämässä isää hiljaisemmaksi. Kumpikaan ei ollut loppujen lopuksi tarenut nousta, ja pian isä

oli hiljennyt ja väki nukahti. Koko perhe nukkui samassa huoneessa, ja Anja ja Helvi kylmyyden takia samassa sängyssä. Aamulla isän päälle oli vedetty lakana. Anja katseli näkyä hiljaa, kunnes naapurista tuli Sointu Tietäväinen hakemaan työt luokseen odottamaan äitiä ja Lassia. Anja tajusi tilanteen vakavuuden, mutta ei halunnut kertoa Helville että isä on kuollut.

Kun matkalaiset sitten tulivat viidentoista kilometrin päästä äidin sukulaisten luota, he olivat kylmettyneitä kovan pakkasen ja rekimatkan jäljiltä. Onneksi tädin mies oli laittanut heille vällyt ja susiturkit kotimatkalke mukaan, että matka ylipäänsä voitiin tehdä. Lassi oli lähtenyt äitiä hakemaan niin kiireellä, ettei ollut huomannut ottaa kotoa lämmikettä tarpeeksi. Äidin tultua kotiin Anja alkoi itkeä isän menetystä, ja itki kaksi ja puoli vuorokautta lähes tauotta. Äiti kertoi myöhemmin Anjalle, että tämän itkua ei meinannut saada millään loppumaan. Äiti oli nyt perheen pää, ja Anjan sanojen mukaan kova ja herkkä ihminen yhtä aikaa. Urhea oli oltava, sillä nyt huolehdittava oli 9-vuotiaat työt ja kaksi aikuistumassa olevaa poikaa sekä perheen talous.

Isän hautajaiset olivat Anjalle katastrofi. Isä oli kuollut mahallaan maaten, ja kun hänet sitten käännettiin selälleen, hän oli mennyt siniseksi kasvoiltaan. Hautajaispäivään mennessä ruumiin väri oli palautunut ennalleen, ja Anjan mielestä isä näytti aivan elävältä. Anja kävi auki olevan arkun päälle makaamaan, ja huusi että hautaan tätä ei viedä. Aikuiset joutuivat repimään Anjan pois arkulta.

Elämää sodanjälkeisessä Suomessa

Elintarvikkeet olivat kortilla sodan jälkeisessä Suomessa. Ratilaisen perheen maitoannos oli kuusi desilitraa päivässä. Helvi on todennutkin, että ”mitähän se äiti mahtoi ajatella sitä kuutta desiä maitoa jonottaessaan; ajatteliko, että kun on niin hirveä nälkä, riipasenko koko kuus desiä ite vai annanko puoli lasillista jokaiselle?” Sehän olisi ollut desi jokaiselle perheenjäsenelle. Mutta äiti keitti puurosta aina velliä. Anjan äiti oli käytännöllinen ihminen, hän piti aina sikaa. Äidillä oli myös kasvimaata, jossa hän viljeli perunaa, lanttua, naurista, kaalta ja punajuurta. Äidillä oli tapana pyyhkiä joka aamu valkoisella pyyhkeellä kaalit, ettei niihin tulisi kaalimatoja. Tyttöjen palatessa takaisin Suomeen syksyllä 1946 perhe asui Suomen puolelle rajaa jääneessä osassa Värtsilää, Uudessa Värtsilässä. Koti oli kuuden perheen rivitalossa; neljä perhettä asui alakerrassa ja kaksi yläkerrassa. Katri-Helenan Kalaojan (laulaja) ukki ja mummo asuivat Ratilaisen perheen yläkerrassa, ja Katri-Helena hoiti myöhemmin Pentin lapsia.

Äiti pääsi käymään Ruotsissa kesällä 1948, jolloin Hilja ja työt viettivät koko kesän Marian ja Saran luona. Reissu oli Hiljalle yhtä juhlaa; kyläläiset toivat hänelle ison

määrän lampaan villoja, jotka hän sitten karstasi ja kehräsi. Langoista äiti neuloi sukkia. Tullimääräykset olivat kuitenkin niin tiukkoja, että mitään uutta tavaraa ei olisi saanut tuoda Suomeen Ruotsista. Kun perheen pojille ostettiin kumisaappaat, ne piti ”kuluttaa” käytetyn näköisiksi. Tytöt kävelivät isoilla saappailla Marian isän pajassa, jotta kenkiin saataisiin ajan patinaa. Kengät menivätkin sitten tullista läpi, eikä kukaan kysellyt mitään. Mutta sukista ja villoista tuli iso poru. Örnköldsvikin satamassa tullimiehet vaativat isoja tullimaksuja. Maria suuttui ja sanoi, että ”ette te voi noin kovia olla, tämä nainen on jäänyt leskeksi kaksi vuotta sitten ja hänellä on neljä lasta. Hyvät ihmiset on antaneet villat ilmaiseksi, ja nyt te aiotte laskuttaa siitä”. Maria uhkasi, että jos villoja ei nyt saa viedä tullin läpi, ne lähetetään perään postipaketeissa sukat kerrallaan. Tullimies myöntyi vaatimuksiin, ja laittoi paperiin ruksin. Maria käski miehen vielä laittaa rastit sellaisiin kohtiin, etteivät tullimiehet Suomen puolella alkaisi kysellä. Näin kävi, ja sukat saatiin Suomeen.

Jälleenrakennusajan Suomessa lapsetkin olivat mukana ansaitsemassa perheelle elantoa. Anja muistelee, että 12-vuotiaana (vuonna 1949) hän polki pyörällä Kemiön kylälle Tohmajärvelle yhdeksän kilometriä pyörällä, ja sieltä kolme kilometriä Tohmajärven asemalle hakemaan jäitä. Jää oli irrotettava hakulla sahanpurujen alta. Kun työ oli tehty, Anja polki takaisin ylämäkeä kolme kilometriä Kemiöön. Kesä meni jäätelöä myydessä. Urheilutapahtumien aikana jäätelökauppa kävi niin hyvin, että oli soitettava Joensuun osuuskapalle, että lähettävät linja-autossa tulemaan lisää myytävää.

Elämä Neuvostoliiton rajan läheisyydessä oli jännittävää. Anja muistaa, että teini-ikäisenä he pyöräilivät tanssilavalle lähelle Niiralan rajanylityspaikka.

Ympäri Suomea – ja Ruotsia

Helvi kävi kansakoulun loppuun Värtsilässä ja muutti 50-luvun alussa takaisin Ruotsiin. Hän meni asumaan Saran luokse ja opiskeli ateljeeompelijaksi. Opiskelujen ohessa Helvi työskenteli kylällä sijaitsevassa leipomo-konditoriassa, välillä myymälän puolella, välillä leipomossa.

Anja puolestaan jäi Suomeen ja työskenteli kansakoulun jälkeen Tohmajärvellä kaupassa, myöhemmin konttorin puolella. Pian Marialta tuli kuitenkin kirje ja kysely, voisiko Anja tulla Ruotsiin auttamaan Marian äidin ja isän hoidossa. Anja vastasi myöntävästi, sillä eihän häntä pidätellyt Suomessa mikään. Farmor oli huonossa kunnossa eikä muistanut eikä tuntenut ketään, mutta kun Anja tuli, hän totesi: ”Voi ihanaa, sinä pikkunen Anja, jolta isä kuoli kun sinä olit niin pikkunen!” Vanha nainen hyväksyi Anjan hoitamaan miestänsä, mutta ei antanut oman tyttärensä hoitaa isäänsä, koska dementoituneena luuli tytärtä siskokseen ja oli mustasukkainen. Anja

oli vuoteen 1955 eli vanhanisännän kuolemaan asti Lundqvisteilla, ja siirtyi sitten kesäloman tuuraajaksi paikalliseen osuuskauppaan. Sen jälkeen oli vuorossa harjoittelu vanhainkodissa, koska Anja oli suunnitellut menevänsä sairaanhoitajakouluun. Työ vanhainkodissa osoittautui hyvin rankaksi, koska osa vanhuksista oli dementoituneita ja huonokuntoisia. Jonakin päivänä saattoi tulla kukkamaljakko päähän jne. Anja suoritti kodinhoitajan tutkinnon Ruotsissa. Työtä ja koulunkäyntiä Ruotsissa kesti useita vuosia.

Sitten tuli muutto Suomeen, Pelloon. Anja työskenteli tulkkina firmassa, joka välitti puutavaraa Pohjois-Suomesta Ruotsiin. Yrityksen omistaja ja hänen vaimonsa eivät osanneet lainkaan ruotsia. Perheen äiti työskenteli postinhoitajana. Perheessä oli viisi tytärtä ja Anja teki yhdessä perheen äidin Esteri Kolisevan kanssa myös huushollihommia. Työ puutavarafirmassa oli monipuolista; kuljettiin ruotsalaisten mittamiesten kanssa esim. Kittilässä ja Pelkosenniemellä. Työntäyteisestä elämästä huolimatta Anja ehti harrastaa neulomista, viikossa syntyi yksi aikuisten villapaita. Myös ompeleminen tuli tutuksi; Anja auttoi tuttua ompelijaa Sylvi Niemeä yliluottelemaan vaatteiden helmoja, kun ompelija oli Kolisevilla tekemässä vaatteita perheen tyttärille, Esterille ja Anjalle. Intoa työhön riitti.

Anja tapasi tulevan aviomiehensä Helsingissä. Anja oli ennen ruukannut viettää kesälomansa Joensuussa, mutta nyt Sylvi houkutteli hänet Pornaisiin kesämökille. Sylvin mies työskenteli Ruotsin Malmivaarassa kaivoksen putkimiehenä, ja oli tulossa Tornion kautta hakemaan Sylviä kesälomanviettoon mökille. Seurueen mukana oli eräs Olavi, ja nyt Anjakin liittyi mukaan. Olavi ihastui kovasti Anjaan, mutta tunne ei ollut molemminpuoleinen. Yhtenä kesäpäivänä mökille tuli Matti Kuusela, joka oli tuttava Arskan kanssa ja töissä samalla kaivoksella Ruotsissa. Matti oli lomanvietossa, mutta myös työnhakumatkalla. Hän oli huomannut lehdessä ilmoituksen, jossa etsittiin porareita Tammisaareen. Matti oli päättänyt hakea porarin paikkaa, sillä hän halusi jo pois Ruotsista jonne oli mennyt 17-vuotiaana. Hän oli ehtinyt työskennellä mm. Boråsissa, Örebrossa, Jällivaarassa ja Malmivaarassa. Kesämökillä alkoi Anjan ja Matin seurustelu.

Kun pariskunta avioitui, Matti työskenteli Venäjän puolella ja Anja meni Ivaloon töihin kodinhoitajaksi. Perheen esikoinen Maaret syntyi Ivalossa. Sitten pieni perhe muutti Lappeenrantaan, jossa Matti työskenteli Saimaan kanavan rakennustöissä. Perheeseen syntyi Lappeenrannassa poika Pekka. Työtilaisuuksia oli eri puolilla Suomea, ja perhe kyllästyi muuttamaan koko ajan. Matin isältä alkoi samoihin aikoihin tulla pyyntöjä, että Anja ja Matti perheineen tulisivat Vimpelin Itänurkalle maatilan töihin. Asian ratkaisi se, että perheeseen oli tulossa kolmas lapsi (Petri) ja ”kiertolaiselämä” alkoi tuntua mahdottomalta. Kuuselat muuttivat Vimpeliin 1970-luvun alussa. Parinkymmenen vuoden aikana oikeastaan koko Suomi ehti tulla

Anjalalle tutuksi Kilpisjärveä myöten, ainoastaan Turun seutu on jäänyt tuntemattommaksi.

Haastattelun teki Katariina Matilainen, Vimpeli

Oili Pietilän haastattelu 14.1.2012

Oili Pietilä on syntynyt 14.4.1939 Sodankylän sivukylässä Askassa. Vanhemmat olivat molemmat syntyneet vuonna 1911. Äiti oli kotiäitinä ja isä toimi metsurina. Pietilän perhe oli suuri, 11 lasta. Vanhempia sisaruksia Oililla oli neljä, nykyään he ovat jo kuolleet. Maila, syntynyt - 32, Mauri -33 sekä kaksoset Taimi ja Toini -34. Nuorempia sisaruksia on 6 ja kaikki ovat elossa. Maire, syntynyt -38, Eila -40, Kirsti -44, Raija -45, Mikko -48 ja Olli -51.

Evakkoon lähtö tapahtui syyskesällä -44 isän ollessa sotimassa. Myös äidin veljet olivat sodassa, jossa he myös kaatuivat. Äitiä ehdisti lähtö monen lapsen kanssa, joista neljä oli melko pieniä ja neljä hieman isompia. Äiti uhkasi puolileikillään heittää lapset yksi kerrallaan Askan kylässä sijaitsevaan Porttikoskeen. Oili itki, koska pelkäsi, että äiti oli tosissaan. Ennen lähtöä lapsille tuotiin maitoa, mutta kiireen vuoksi maito jäi kattilaan keittiön pöydälle. Matkaan lähdettiin äidin, lasten sekä tädin perheen kanssa. Myös muita Askan kyläläisiä lähti yhtä aikaa. Mummu oli lähtenyt karjan kanssa Ruotsiin.

Askasta lähdettiin saksalaisten kuorma-autojen kyydissä. Täti osasi puhua saksaa, joten hän oli saanut kyydit järjestettyä. Kuorma-autoja oli kaksi, toisessa kuljetettiin ihmisten mukaan ottamat tavarat ja toisessa ihmiset. Ihmisiä kuljettavassa autossa oli pressu suojaamassa kuljetettavia tuulelta. Ihmiset kuljetettiin autoilla Hirvaalle, jossa noustiin härkävaunujunaan. Junassa oli todella ahdasta, ihmiset istuivat ja makasivat aivan vierä vieressä vaunujen lattialla. Eräskin mies pääsi hetkeksi makuulle vasta kun Oilin äiti nousi ylös ruokkimaan nuorinta lasta. Junalla matkattiin läpi yön Kannukseen asti, josta jatkettiin vielä hevosten kyydissä Himangalle. Matka oli kaiken kaikkiaan noin 500 kilometriä pitkä, ja kesti pari päivää.

Vastaanotto Himangalla oli sekasortoinen. Kukaan ei halunnut ottaa Pietilän perhettä luokseen, koska lapsia oli niin paljon. Lopulta löytyi yksin asuva vanha mummo, Lyyti Tuorila, joka onnesta itkien otti matkalaiset asumaan pieneen mökkiinsä. Mökissä oli

yksi isompi huone ja kaksi pientä kammaria. Pietilät saivat toisen kammareista jaettavaksi vanhan askalaisen pariskunnan kanssa. Raija syntyi evakkoaikana mummon luona.

Mummon luona ei ollut mitään kummempia rutiineja, eikä uusia tapoja täytynyt opetella. Lasten ei tarvinnut erityisemmin tehdä kotitöitä, vaikka vanhimmat olivatkin jo yli kymmenvuotiaita. Oili ei muista kuinka elanto hankittiin, koska mummolla ei ollut karjaa tms. Maitoa kuitenkin jonotettiin yötä myöten serkkujen toimesta. Välillä käytiin vaihtamassa vuoroa, että edellinen pääsi nukkumaan. Äiti jopa joskus käveli 23 kilometriä Kannukseen hakemaan maitoa.

Himangalla oltiin reilu vuosi. Oili ehti käydä ensimmäisen luokan, senkin jo toiseen kertaan. Vuotta nuorempi serkku meni ensimmäiselle luokalle, joten Oilin oletettiin olevan samanikäinen. Oili ei kehdannut sanoa käyneensä ensimmäisen luokan jo Askassa, eikä todistustakaan ollut tallella, joten Oili kertasi luokan. Myöhemmin palattuaan Askaan Oili "hukkasi" todituksensa äidin kehotuksesta ja loikkasi toisen luokan yli suoraan kolmannelle luokalle. Himangalla koulurakennuksen lähes näki mökiltä, joten koulumatkat kuljettiin kävellen.

Nuorella Oililla ei koti-ikävää ollut, koska ei niin nuorena osannut ikävöidä. Lisäksi Himangalla oli paljon tuttuja askalaisia evakossa, joten tuntui kuin Aska olisi siirtynyt vain erilaisiin maisemiin Himangalle. Oili sai kuitenkin myös uusia ystäviä himankalaisista lapsista joiden kanssa vietti aikaa koulussa ja naapurustossa. Kiusaamistakaan ei esiintynyt, vaikka Oili oli muualta. Päin vastoin, naapurin perhe olisi halunnut ottaa Oilin asumaan luokseen ja pitää tätä kuin omaa tytärtään. Äiti vitsailikin jättävänsä Oilin Himangalle, kun muu perhe palaa Askaan. Tätä Oili säikähti ja itki.

Perhe palasi Askaan Lapin sodan päätyttyä vuonna -45. Kotimatka tapahtui myös härkävaunujunalla ja isä haki perheen asemalta. Perheen kotitaloa ei enää ollut, koska suomalaiset sotilaat olivat purkaneet sen ja polttaneet hirret polttopuina ajaessaan saksalaisia pois Lapista. Tämän vuoksi perheen isä oli ostanut pienen tontin lähempää Sodankylän kirkonkylää ja rakentanut sinne pienen yksihuoneisen mökin, jonne perhe muutti asumaan. Iltaisin lattia oli täynnä siskonpetejä, joiden välissä kulki pieni vapaa kaistale ulko-ovelle. Arki kuitenkin sujui ihan hyvin, vaikka ahdasta olikin.

Oili vieraili evakkotalolla sisarensa Mairen kanssa muutamia vuosia sitten. Talolle oli hieman hankalaa löytää, vaikka sisarukset muistivat missä talo sijaitsi. Maisema vain oli muuttunut niin kovasti, ja talon ympäristö metsittynyt. Mummo oli kuollut jo aikoja

sitten, ja talo oli jäänyt autioksi. Talolla käynti toi iloisia lapsuusmuistoja mieleen. Oili ja Maire olisivat kyselleet naapureilta mitä he muistavat tyttöjen evakkoajasta, mutta eivät kehdanneet. Myös isä ja äiti vierailivat evakkotalolla mummon luona lasten ollessa vielä pieniä. Lapsia ei kuitenkaan koskaan otettu mukaan näille vierailuille.

Oili ei osaa sanoa, kuinka evakko aika vaikutti häneen silloin tai kuinka se vaikuttaa häneen nykyään. Hän oli niin pieni evakko aikana, ettei oikein ymmärtänyt evakuoinnin tarkoitusta. Lisäksi ihmiset ympärillä pysyivät lähes samoina, joten mitään dramaattista muutosta ei tapahtunut. Evakko aika oli myös melko lyhyt, jonka jälkeen perhe muuttikin takaisin Sodankylään ja jatkoi elämäänsä.

Alina Koivisto & Nina Rauma

Sirkka-Liisa Ruuska

Lapsuusmuistoja

Me maanviljelijäperheen lapset leikimme pihapiirissä mm. kivilehmillä ja käpylampaila. Lelumme olivat kotona tehtyjä. Niin nuket kuin puuhevosetkin, samoin sukset olivat tutani tekemät. Leikkien välillä ehdimme toki tehdä kepposia, jotka eivät aina olleet vanhempiemme mieleen.

Huolettoman lapsuuden jälkeen alkoi koulu. Syksyisenä kauniina aamuna olin menossa alakouluun. Muistan sen ihanan tunnelman, kun puimakone ryskytti kesän satoa riihen takana petroolimoottorin voimalla. Naapureita ja ystäviä hääri kukin omassa tehtävässään puimakoneen ympärillä. Työ tehtiin talkoovoimin, vuorotellen kotikylämme talouksissa. Vanhempieni huolten ja raskaiden töiden tulokset tämän kesän osalta alkoivat olla kasassa. Heillä oli varmaan huojentunut ja kiitollinen mieli, kun perheellä oli taas tiedossa leipää talven varalle.

Sota alkoi ja toi vanhemmille monenmoisia huolia. Kaikesta oli puutetta. Oman ongelmansa muodostivat kasvavien lasten kouluasusteet. Mistä saisi lapsille riittävän lämpöiset vaatteet kylmiin luokkahuoneisiin ja usein myös pitkiin koulumatkoihin.

Olen varmaan saanut kekseliäät vanhemmat, koska mieleeni on jäänyt kouluasusteita, joista ei ole kekseliäisyyttä puuttunut.

Kengät olivat kevyet ja mukavat, ne olivat alun perin olleet äitini juhlakengät. Anturaosa oli kiiltonahkaa, varret jotakin tukevahkoa kangasta, pohkeisiin saakka ulottuvat ja nauhoilla kiinnitettävät. Näitä kenkiä oli sitten korjattu lapsille sopiviksi siten, että varret oli katkaistu, samoin kannat. Kengistä oli näin korjattuna tullut pystynokkaiset. Koulumatka näillä kengillä taittui kepeästi keväisin ja syksyisin. Muistan olleeni isäni ”kirkkovaltuustosaappailla” talven koulussa.

Talvitakkiin käytettiin vanha ruudullinen isohuivi. Isohuivi värjättiin, liekö ollut väriä vähänlaisesti, tai värjäys muuten epäonnistunut, koska ruudut jäivät vähän näkyviin. Eräs edesmennyt ompelija teki tästä värjätystä isohuivista minulle lämpöisen takin. Takki ei ilmeisesti onnistunut aivan sataprosenttisesti, koska muistan oikean hihan joka ei ”istunut” oikein hyvin ja takkia oli vaikea käyttää. Takki sai somisteeksi vielä oikein tekoturkiskauluksen.

Myöhemmin sain hiihtopuvun, uuden ja upean, jossa oli kasvamisen varaa reippaasti, housut olivat kainaloihin saakka. Kangas oli oikein ”mokkaa” ja housunlahkeet leveät ja komeat. Koulua käytiin ja housut kului. Tämä ongelma poistettiin tietenkin paikkaamalla. En ole koskaan laannut ihmettelemästä sitä, mistä kangasta riitti näin komeisiin paikkoihin, kun paikkaa oli vyötäröstä lahkeiden alaosaan saakka.

Muistan sen kauniin keväisen kauniin keväisen koulupäivän, kun olin saanut uuden puvun. Kangas oli vaihdettu lumpuilla, eikä se varmaankaan ollut niin kestävä kuin tämän päivän kankaat. Pukuun oli tietenkin laitettu kasvun varaa runsaasti. Välitunnilla laskettelimme koulun mäestä paksulla laudalla (lankulla). Toiset lapset istuivat jo kyytiin etummaisiksi. Nyt kävi niin ikävästi, että pitkähäkö uusi hame jäi laudan alle ja koko hame takaosastaan poikki. Näin muuttui ilo suruksi. Ei hätää: hame katkaistiin myös etuosastaan ja laitettiin erivärisestä kankaasta ympäri asti kiila eli paikka, jolla saatiin puvusta taas käyttökelpoinen.

Keväinen juhlapuku tehtiin käytetystä nisujaushosäkistä. Siinä oli punaiset kauniit somisteet hihansuissa, kaula-aukon reunassa ja vyötäröllä. Ikävä muisto kauniista puvusta jäi, kun takapuolella oli suurilla mustilla kirjaimilla SOK. Juhla-asua täydensi tietenkin puukengät. Puukengät olivat nykyisten sandaalien tapaiset, niissä oli paperinarusta kudotut remmit. Kenkien pohjat olivat puuta tai vaneria. Muistan, että vaneripohjaisissa kengissä oli poikkileikkauksia joustavuuden parantamiseksi.

Meidän maaseudun koululaisten koulumatkat sujuivat kävellen ja hiihtäen. Koulukyydityksiä ei ollut, eikä pyöriä ollut taloudellisista syistä käytettävissä. Sota-aikana meillä koululaisilla ei vielä ollut kouluruokailua. Lapsilla oli voileivät ja maitopullo eväänä. Leikkeleistä ei ollut tietoakaan.

Tyytyväisenä totean, että tämän päivän koululaisilla on asialliset, lämpimät ja kevyet asusteet ja hyvä ravinto opiskelunsa pohjaksi.

Sota-aika päättyi. Kiitollisena saimme jatkaa elämää itsenäisessä Suomessa. Työtä tehtiin nuoruuden innolla yhteisen isänmaamme hyväksi. Ahkeruuden ja yritteliäisyyden tuloksena sotavelat maksettiin ja hyvinvointi lisääntyi.

Kirjoitus on julkaistu Halsuan Joulu 2011 – lehdessä.

Saksalaiset haastatellut

Alois Fimpel (*1936)

Tilanne sodan aikana

Herra Fimpel asui perheensä ja isovanhempiensa kanssa Wurzachissa. Heillä oli sepän verstaas ja maatila, jossa hänen äitinsä ja isovanhempansa työskentelivät. Sodan aikana heillä oli venäläinen pakkotyöläinen joka auttoi maatilalla. Perheellä oli hänen kanssaan hyvät suhteet, ja tyttö lupasikin kirjoittaa perheelle kirjeen palattuaan Venäjälle. Fimpelit eivät koskaan saaneet häneltä kirjettä. Venäjän hallitus näki Saksassa työskentelevät pakkotyöläiset usein eräänlaisina vihollisina, sillä he työskentelivät saksalaisten kanssa. Herra Fimpel alkoikin myöhemmin epäillä, että perheen pakkotyöläinen ei selvinnyt matkastaan Venäjälle asti.

Sota-aikana herra Fimpelin isä työskenteli hevossairaalamissa ja hän oli liian vanha sotilaaksi. Työssään seppänä hän oli kuitenkin oppinut paljon hevosista ja tämä olikin vaatimus, joka piti täyttää päästäkseen työskentelemään silloin sodankäynnille todella arvokkaiden hevosten parissa. Herra Fimpel muistaa, kuinka hänen isällänsä ja isoisällänsä oli kielteinen mielipide Hitleristä, mutta he eivät vastustaneet häntä aktiivisesti.

Herra Fimpel ei ollut mukana "Hitlerjugendissa", sillä hän oli silloin liian nuori.

Sodan aikana jotkin sotavangit ja myöhemmin jotkin Jerseyyn -- yöpyivät Wurzachin linnassa. Vaikka linna oli kaupungin keskellä, Wurzachin asukkailla ei ollut paljoa tekemistä heidän kanssaan. Joskus he näkivät – aidan takana ja vaihtoivat tuoreita vihanneksia ja hedelmiä Punaisen Ristin paketeista saatuun suklaaseen ja kahviin. Herra Fimpel tapasi heidät myös viedessään ruokaa linnaan.

Varsinkin sodan lopulla herra Fimpelillä ei ollut paljoa koulutunteja, sillä urheilusali oli Friedrichsafenin yhtiöiden käytössä varastona. Sodan jälkeen sotilaita asutettiin koululla, joten tunteja ei voitu vieläkään pitää koulurakennuksessa pariin kuukauteen.

Perhekohtalot

Herra Fimpelillä oli kolme serkkua, jotka kaatuivat itärintamalla. Hänen tätinsä sai viestin poikansa ja ilmahyökkäyksen aikana kuolleen miehensä kohtalosta yhtä

aikaa. Uutiset olivat hänelle liian raskaita, ja hän koki henkisen romahduksen. Hänet määrättiin psykiatrille. Kahdeksan päivän jälkeen Fimpelin perhe sai tädin tuhkut kenkälaatikossa, ja laatikon päällä kirjeen, jossa selitettiin kuolemaa sydämen pettämisellä.

Koska liikkeellä oli ollut huhuja vammaisten ihmisten tappamisesta, olettivat Fimpelit äkillisen kuoleman syyksi eutanasian.

Kuolleen tädin poika on tähänkin päivään saakka tyrmistynyt ja vihainen äitinsä psykiatrille lähettäneen tohtorin toimista. Hän sanoo, että lääkärin olisi pitänyt tietää, että sinä aikana psykiatrille lähettäminen merkitsisi lähes automaattisesti potilaan kuolemaa.

Sodan loppu

Sodan lopussa ranskalaisten joukkojen tullessa Wurzachiin joitakin tankkimuureja rakennettiin kaupungin läpikulkureiteille. Nämä tankkimuurit olivat ikävä kyllä aina merkki vastustuksesta ja olisivat varmistaneet kaupungin pommittamisen. Yksi muureista oli aivan Fimpeleiden talon edessä. 27.4.1945, päivä ennen ranskalaisten tuloa Herra Fimpelin isoisä ja kaksi muuta miestä ottivat kyseisen tankkimuurin pois ja piilottivat sen osat Fimpeleiden talon taakse. Wurzachissa sinä aikana olleet SS-miehet huomasivat muurin puuttumisen, joten he kävivät osallisten talot läpi. Teon takana olleet kolme miestä vetäytyivät Wurzachin rämealueelle, välttämällä kiinni jäämisen. SS:n miehet uhkailivat herra Fimpelin isoäitiä aseellisesti saadakseen tietää, missä tekijät olivat. Mutta isoäiti ei kertonut mitään, eikä häntä satutettu mitenkään.

Samana päivänä Ziegelbachissa, Wurzachin läheisessä kylässä ampuivat ranskalaisten tykit. Tämä tapahtui sen vuoksi, että kylässä sijaitsi saksalaisten piilotettu taisteluryhmä, joka piti yllä vastarintaa.

Herra Fimpel näki hyökkäyksen Gottesbergiltä (pieni kukkula, jonka laella on kirkko) isoisänsä kanssa. Pari päivää tapauksen jälkeen he palasivat katsomaan jälkiä ja tuhoutuneita taloja. Palaneet eläimet saivat nuoren herra Fimpelin itkemään ja hän muistaakin Ziegelbachin tapahtumat oikein hyvin tänä päivänä.

Ziegelbach hyökkäyksen jälkeen

Meihin teki suurimman vaikutuksen Ziegelbachin tapahtumat ja kuinka herra Fimpel muistaa ne vieläkin yhtä elävästi. Toinen mieleen jäävä asia oli tädin eutanasian epäilyt.

Jesse Pulkkinen, Alina Koivisto, Lea Loriz, Miriam Erhardt

Translation into Finnish: Jesse Pulkkinen, Alina Erhardt

Theresia Krug (*1930)

Isän täytyi lähteä

Saksassa laitettiin toimeen yleinen liikekannallepano 26. elokuuta 1939. Sinä päivänä myös rouva Krugin isä värvättiin, ja perheen äidin täytyi pärjätä yksin lasten kanssa. Kaikkien naisten ja lasten oli työskenneltävä, sillä miehet lähtivät sotaan. Myös hevoset otettiin armeijan käyttöön ja ruokaa

säännösteltiin. Sodasta tuli ennen pitkää niin arkipäiväinen asia, ettei siitä tarvinnut puhua erikseen.

Evakuointi – ei enää yksityisyyttä

Sodan kuluessa saksalaisia kaupunkeja pommitettiin, ja alkoi kaupunkilaisten evakuointi maaseudulle. Myös Krugin perheen täytyi majoittaa evakoita, talon ensimmäisen kerroksen kaksi huonetta varattiin heidän käyttöönsä. Tämä oli rouva Krugille yksi suurimmista rasituksista isän poissaolon lisäksi.

Talon keittiö oli yhteiskäytössä. Evakoille varattuihin huoneisiin ei tullut vettä, joten se oli kannettava käsin. Huoneiden lämmittäminen oli myös hankalaa. Rouva Krug muistaa antaneensa eräänä jouluna viisi briketinpalasta lahjaksi yhdelle evakoista. Tämä arvosti lahjaa kovasti; hänen mielestään se kuvasti lämpöä.

Perheen talossa asui kaikkiaan kolmet evakot: ensimmäiset asukkaat olivat äiti ja lapsi Kielistä, toisena tuli opettaja Duisburgista ja kolmantena kolmilapsinen perhe, jonka isä oli Kreisleiter (kansallissosialistisen puolueen paikallisjohtaja).

Puolueen sisäpiiriin kuuluvan perheen tulo muutti ilmapiiriä talossa täysin. Kaikki olivat varuillaan, rouva Krug muistaa äitinsä varoittaneen lapsiaan pysyttelemään erillään Kreisleiterin perheen lapsista. Ohi suunsa ei saanut puhua.

Lähellä sijaitsevan Ulmin kaupungin pommituksen jälkeen sukulaistäti kolmen lapsensa kanssa muutti evakkoon Seibrantiin. Tästä edespäin talossa asui 14 henkilöä jakaen yhteisen keittiön.

Krugin perhe ei ollut ainoa, joka otti evakoita asumaan luokseen. Sota-aikana evakoita tuli paljon pommitusalueilta; varsinkin Ruhrin teollisuusaluetta pommitettiin ankarasti.

Rouva Krug ei asunut lapsuudenkodissaan koko ajan, sillä hän auttoi tättään ja enoan näiden maatilalla Gspoldshofenissa. Rouva Krugin veljellä oli lavantauti, joka levisi helposti aliravittujen ihmisten keskuudessa. Ruokaa oli vähän, ja erään kerran kun rouva Krug palasi kotiin, äiti sanoi hänelle: ”Sinäkin tulet sitten kotiin”. Äidin sanat loukkasivat, mutta tilanne kertoi vain siitä, miten vaikeissa olosuhteissa kotona elettiin.

Kontakti evakoihin: leikkivätkö lapset keskenään?

Kylän lapsilla oli vain vähän kontaktia evakoihin, aina ei ollut aikaakaan yhdessä leikkimiseen. Iltapäivisin lasten oli työskenneltävä maatilalla töissä. Ihmisten välillä oli myös kielivaikkeitä, sillä paikalliset puhuivat swaabin murretta ja Duisburgista tulleet yleiskieltä. Evakko-oppilailla oli myös oma opetusryhmänsä koulussa.

Rouva Krugin äiti ei halunnut lapsiensa tekevän tuttavuutta natsipuolueen paikallisjohtajan lapsien kanssa.

Yhteydenpito isään

Rouva Krugin äiti kirjoitti joka sunnuntai kirjeen miehelleen. Äiti kehotti myös lapsia kirjoittamaan ja he kirjoittivat, vaikka aina ei olisi mieli tehnytään. Isältä tuli vastauspostia. Rouva Krug muistaa vieläkin isän ”armeijan postinumeron” ulkoa, niin tärkeä tämä numero oli postin perillemenon takaamiseksi.

Posti kulki sota-aikanakin nopeasti, vain muutamassa päivässä. Kerran kuussa sotilaat saivat lähettää kirjeitä lentopostissa. Nämä kirjeet tulivat perille hyvin nopeasti. Sensuurin takia erityisesti sotilaiden kotiin lähettämät kirjeet olivat viranomaisten tarkkailun alla.

Loma

Käsite ”loma” tunnettiin noihin aikoihin vain sotilaiden yhteydessä; sotilaat tulivat kotiin lomalle. Siviiliväestö ei lomailut, ei ainakaan siihen tapaan mitä ihmiset nykyisin lomailulla tarkoittavat.

Rouva Krugin isä lomaili perheensä luona useita kertoja, varsinkin Ranskan-komennuksensa aikoihin. Lomat kestivät yleensä kolme viikkoa kerrallaan. Kun isä oli kotona, lasten ei tarvinnut työskennellä maatilalla töissä iltapäivin, vaan he saivat viettää aikaa isän kanssa. Rouva Krugin muistoissa isä ei ollut niin tiukka kurinpitäjä kuin äiti, isän kanssa tehtiin jopa junamatka Lindauhun.

Ennen kotilomalle tuloa sotilaiden täytyi puhdistautua syöpäläisistä. Kerran isä sanoi toimenpiteen kestäneen kokonaisen päivän. Poistoaineesta jäi vaatteisiin valkoisia

läikkiä. Isä kirjoitti sotapäiväkirjaansa ajastaan Neuvostoliitossa seuraavasti:” Ensin tulivat kirput, sitten hyönteiset ja lopulta täit.”

Unterzeilin asema

Asemalla oli aina sotilaita. Toiset poistuivat junasta, toiset nousivat kyytiin. Jotkut sotilaat itkivät.

Kun isä lähti lomien jälkeen takaisin komentopaikkaansa, lasten täytyi hyvästellä hänet kotona. Asemalle isä lähti äidin kanssa. Pelko siitä ettei isä enää palaisi, oli aina läsnä. Erityisesti sodan lopulla vuonna 1945 perhe oli peloissaan, koska isästä ei oltu kuultu aikoihin mitään.

Kaikesta epävarmuudesta ja pelosta huolimatta rouva Krug haluaa tähdentää, että perheen lapset olivat lapsia ja nuoria sota-aikanakin. He leikkivät, nauroivat, lauloivat ja kinastelivat keskenään.

Sota oli läsnä kaikkialla

Sodasta ei juurikaan puhuttu, siitä oli tullut niin arkipäiväinen asia kaikille.

- Ihmisillä ei ollut kunnollisia kenkiä. Yhtenä sotatalvena rouva Krugilla oli käytössään kenkäpari, joissa oli puiset pohjat.
- Kauniita vaatteita ei ollut kellään. Yleensä vaatteet olivat jonkun toisten käytettyjä, värisävyiltään murrettuja (harmaa, ruskea). Yksi rouva Krugin hartaimmista toiveista olikin, että hän saisi värikkään mekon.
- Koko perheellä oli käytössään vain yksi polkupyörä.
- Ruokaa oli niukasti. Seibranzissa ei kuitenkaan nähty varsinaisesti nälkää, maataloilta saatiin kuitenkin jotakin syötävää, esim. perunoita. Joistakin tietyistä tuotteista oli puute, sokeria ei saanut juuri ollenkaan.
- Lapsia toruttiin, jos tulen sytyttämiseen meni kaksi tikkua, sillä tulitikutkin olivat säännösteltyjä.
- Ihmiset kävivät vaihtokauppaa: kaupungeista tulleet vaihtoivat vaatteita, laukkuja ja kankaita elintarvikkeisiin.

Eräänä jouluna rouva Krugin 8-vuotias veli halusi lahjaksi lehtisahan, se oli hänen ainut toiveensa. Rouva Krug meni isosiskonsa kanssa Leutkirchiin (naapurikaupunki) rautakauppaan, mutta heillä ei ollut sahaa. Kauppaan tuli kuitenkin asiakkaita

mukaan elintarvikkeita, ja he saivat vastineeksi rautakauppatavaraa, yksi jopa lehtisahan. Tytöillä ei ollut mukaan elintarvikkeita vaihtoon, mutta he eivät antaneet periksi, vaan odottivat niin kauan kunnes heille myytiin lehtisaha. Kotimatalla he kuulivat naapurilta, että isä oli tullut kotiin. Siitä tuli hyvin erikoinen joulu; isä oli kotona ja veli sai lehtisahansa.

Kielletyt radiokanavat

Krugien perhe ei omistanut radiota, joten kiellettyjä kanaviakaan ei voinut kuunnella. Ja vaikka radio olisi ollutkin, pelkkä ajatus kiellettyjen kanavien kuuntelemisesta oli poissuljettu, sillä kansallissosialistisen puolueen paikallisjohtajan perhe asui Krugien luona.

Ihmiset tiesivät, ketkä kaikki olivat kansallissosialistisen puolueen jäseniä, ja olivat varovaisia. Juoruttiin, että tietyt ihmiset hiippailivat öisin talojen lähetyvillä ja yrittävät käräyttää ihmisiä kuuntelemasta kiellettyjä kanavia. Kun huhu, tietyn ihmisen kuulumisesta puolueeseen levisi, kyseisen henkilön läsnä ollessa ei paljoa puhuttu. Kaikki natsipuolueen jäsenet eivät kuitenkaan olleet vannoutuneita natseja. Jos halusi työskennellä virkamiehenä, täytyi kuulua puolueeseen.

Lapsuus ja nuoruus

Lapsuus ja nuoruus loppuivat sotaan. Kaikkien oli autettava maataloilla, myös niiden jotka asuivat kaupungeissa. Krugin perheen lasten päivärutiinit olivat seuraavanlaiset: aamulla kouluun, koulun jälkeen juosten kotiin syömään ruokaa jonka äiti oli saanut kasaan, vaatteiden vaihto ja töihin. Koska äiti työskenteli tilalla, lasten täytyi tehdä työnsä itsenäisesti. Ensiksi he syöttivät sian, sitten he menivät enonsa tilalle Gospoldshofeniin, jossa he auttoivat eläinten hoidossa tai tekivät töitä joihin pystyivät. Rouva Krug työskenteli myös toisen enon maatilalla Lindaussa lehmiä paimentaen. Sodan lopulla hän asui enonsa tilalla Gospoldshofenissa.

Lapset eivät pitäneet koulunkäyntiä pakkopullana, oikeastaan päinvastoin, sillä kun oli koulussa, ei tarvinnut tehdä töitä. Rouva Krug pelkäsi lehmiä, joten tilalla työskentely ei miellyttänyt häntä.

Koulu

- Ennen sotaa Seibranzissa oli kolme luokkaa (luokat 1-3, 4-5, 6-8). Luokat yhdistettiin luokiksi 1-4 ja 5-8 sodan alkaessa, koska myös miesopettajat joutuivat kutsuntoihin. Kaikki oppilaat olivat samassa luokkatilassa.

- Vain vanhojen opettajien ja niiden opettajien, joilla ei ollut perhettä, ei tarvinnut olla natsipuolueen jäseniä. Rouva Krug kunnioitti kovasti omaa opettajaansa. Opettaja ilmeisesti oli vannoutunut natsi, joskaan rouva Krug ei muista lapsena huomanneensa sitä. Hän muistaa kuitenkin, että opettaja kommentoi ironisesti ja alentuvasti kirkkoa. Nuorten konfirmaation jälkeen opettaja sanoi: "Nyt teillä on viimeinkin henki!"
- Rouva Krugin sisar muistaa, että koululuokan ikkunassa ollut risti vaihdettiin Hitlerin kuvaan.
- Oppilaiden täytyi tehdä *Heil Hitler* – tervehdys.
- Luokan seinillä oli sotilaallisia iskulauseita ja armeijan raportteja luettiin päivittäin oppilaille.
- Oppilaiden piti vannoa lippuvala kansallisina juhlapäivinä. Valan jälkeen laulettiin isänmaallisia lauluja. Jotkut lapset, esimerkiksi rouva Krugin veli, keksi paatoksellisiin lauluihin omia hassuja sanojaan. Lapset pitivät näistä vala- ja laulutilaisuuksista, koska ne toivat vaihtelua koulutyöhön.
- Koulun lukujärjestys ei juuri muuttunut sota-aikana. Hitlerin puheita kuitenkin luettiin, ja aina kun Saksan joukot valtasivat lisää alueita, oppilaille näytettiin kartalta kyseiset alueet. Rouva Krug sanoo tunteneensa venäjän kartan suhteellisen hyvin noina päivinä. Kun saksalaisjoukot alkoivat vetäytyä, tällaiset maantiedon tunnit jäivät.
- Oppilaiden piti tehdä sukupuu, jolla todisteltiin heidän arjalaista sukulinjaansa

Vaikutuitko Hitleristä?

Rouva Krug muistaa valokuva, jossa Adolf Hitler on yhdessä kahden kansallispukuisen tytön kanssa. Tyttöjen puvut olivat Berchtesgadnerin alueen kansallisasut, joista rouva Krug oli vaikuttuneempi kuin Hitleristä itsestään. Saksalaiset kutsuivat Hitleriä Führeriksi, johtajaksi. Yhä nykyäänkin rouva Krug

epäroï käyttää sanoja, joissa on osana sana ”johtaja” esim. ”Reiseführer”, matkanjohtaja.

Puolue

Rouva Krug piti univormuista. Hän ei ymmärtänyt, mitä ihmiset tarkoittivat puhuessaan puoluepampuista, koska ei ollut ennen kuullut sanaa ”pamppu”. Näitä puoluepamppuja oli kyllä Seibrantzissakin.

Oliko koulussa tai muualla minkäänlaista opastusta ilmapommitusten varalle?

Ei ollut. Seibrantzin kylässä pimennettiin ikkunat iltaisin ja öisin. Rouva Krug ei kuitenkaan muista, että Seibrantzissa tai Lindaussa oli ollut mitään erityistä koulutusta ilmapommitusten varalle.

Vapaa-aika ja natsipuolueen tyttöjärjestö BdM

- Seibrantzissa ei ollut BdM:n toimintaa. Rouva Krug muistelee, että eräs tyttö yritti perustaa BdM:n alaosastoa, mutta koska tyttöjen piti työskennellä maataloilla, kelloilla ei ollut aikaa ja yritys kuivui kokoon.
- Sunnuntai-iltapäivisin rouva Krug osallistui Caritas-sääntökunnan nunnien pyörittämään nuorten ryhmään. He lauloivat paljon, erityisesti ”Wandervogel” – nimisen laulukirjan lauluja (kokoelma lauluja, jotka oli tarkoitettu laulettavaksi luonnossa vaeltaessa.)
- Myös näytelmäharjoitukset tarjosivat lapsille ja nuorille vapaa-ajanviettotavan.
- Rouva Krug on kiitollinen papille ja nunnille, koska heidän ansiostaan hänellä oli hyvä nuoruus.

Kirkon rooli ja natsipuolueen vaikutus kirkkoon

- Koulun ohella myös kirkko vaikutti lasten ja nuorten elämään. Papin näkökulma asioihin oli aina hieman erilainen kuin mitä koulussa asioista opetettiin. Lapset tiesivät: koulussa tämä on näin, pappi taas ajattelee näin.
- Papin sanomisilla oli Seibrantzissa enemmän painoarvoa kuin opettajan, jonka tiedettiin olevan natsi. Kun pappi vieraili koulussa, häntä tervehdittiin: ”Heil Hitler! *Gelobt sei Jesus Christus*” (Heil Hitler! Ylistetty olkoon Jeesus Kristus”.)

- Sota-aika oli ekumenian aikaa, sillä evakot olivat yleensä protestantteja ja Seibranzin väki katolisia uskonnoltaan.

- Rouva Krug tietää nyt, että pappi oli alunperin siirretty Seibranziin kurinpidollisista syistä, sillä hän oli ilmaissut vastalauseensa juutalaisvainoja vastaan. Rouva Krug on myös lukenut kirkonkronikasta, että papin oli ilmoittauduttava Friedrichshafenin Gestapolle kahdesti. Rouva Krugin tuntemista ihmisistä pappi oli ainoa, jolla oli tämänkaltaisia ongelmia sota-aikana.

Juhlat ja tapahtumat

- Seibranzin tärkeimmät juhlat liittyivät uskonnollisiin juhlapyhiin. Saksan armeijan voittoja ei juhlittu, mutta radioita omistavat naapurit avasivat vastaanottimensa, kun sieltä tuli erikoisraportti voitokkaista taisteluista. Yleensä näitä erikoisraportteja lähetettiin, kun Saksa oli upottanut vihollisen aluksen. Tässä yhteydessä rouva Krug muistaa kuulleen termin bruttorekisteritonni, joka jäi hänelle kuitenkin hämäräksi. Erikoisraportteja kuunneltuaan ihmiset myös lauloivat laulua "Wir fahren gegen Engeland", "Me menemme Englantiin".

- Pappi kieltäytyi laittamasta hakaristiä kirkkoon sadonkorjuujuhlan aikaan. Kirkonkronikan lopussa lukee: "Rangaistustoimenpiteet papin kieltäytymisen johdosta eivät saaneet innostunutta vastaanottoa → Seibranz ei ollut 'ruskea'"

- Rouva Krug muistaa kunniaseremoniat joita järjestettiin taisteluissa kuolleille sotilaille. "Ehrung", kunniaseremonia, oli tärkeä sana noihin aikoihin. Kaikkia, jotka olivat osallistuneet sotaan, kunnioitettiin. Kaikille sodassa kaatuneille pystytettiin koivusta tehty, nimellä varustettu risti.

- Hautajaiset järjestettiin kirkossa, sitten marssittiin hautausmaalle. Siellä natsipuolueen paikallisjohtaja piti puheen. Puheen jälkeen laulettiin kansallislaulu, ja sen jälkeen "Ich habe einen Kamerad". Tilaisuus päättyi uskontunnustukseen ja Herran rukoukseen, joka lausuttiin viisi kertaa peräjäälkeen. Vaikka natsipuolue oli kieltänyt rukoilun, Seibranzissa ihmiset eivät noudattaneet tätä käskyä. Kun viranomaiset olivat lähteneet lippuineen, väki rukoili.

Kansallissosialismin kritiikki/tietoisuus vainoista

- Rouva Krug ei todella tiennyt vainoista, mutta jälkikäteen hän muistelee nähneensä aikuisista tiettyjä merkkejä siitä, että he tiesivät jotakin.

- 22. heinäkuuta 1944 – Hitlerin salamurhayritys: rouva Krug kuuli naapurin sanovan: "Hänen olisi pitänyt kuolla." Rouva Krug järkyttyi kuulemastaan ja meni kertomaan asiasta äidilleen. Äiti kehotti häntä: "Älä kerro tästä kenellekään, muutoin naapurille tulee vaikeuksia."

- Kansallislaulun sanoissa sanotaan: "Lippu on arvokkaampi kuin kuolema, lippu johtaa tiemme." (Die Fahne ist mehr als der Tod, und die Fahne flattert uns voran.) Rouva Krug kertoo pitäneensä tästä laulusta, mutta hänen isoisänsä sanat saivat hänet miettimään uudelleen: "Niin moni ihminen on kuollut taisteluissa. Mieti mitä laulat." Silloin rouva Krug alkoi ymmärtää, että kaikki mitä hän oppi koulutunneilla ja luki kirjoista, ei ollutkaan välttämättä koko totuus asioista.

- Virallisessa veteraanien muistotilaisuudessa pappi sanoi: "Voittojen ja tappioiden hetkellä..." Rouva Krug juoksi kotiin ja kysyi äidiltään: "Onko mahdollista että me häviämme sodan?" Hitaasti tietoisuus asioista alkoi kasvaa.

Juutalaisvainot

Leutkirchissä asui juutalaisperhe, Gollowitschit. Rouva Krug ei tiennyt lapsena tämän perheen juutalaisuudesta. Juutalaisvainoista hän ei kuullut myöskään. Perheellä ei ollut omaa radiota, eivätkä sanomalehdet raportoineet puolueettomasti asioista. Rouva Krug ei nähnyt ikinä Davidin tähteä, myös perheen isälle asia oli uusi. Isä kirjoittikin sotapäiväkirjaansa: "Juutalaisten täytyy käyttää keltaista merkkiä." Rouva Krug tiesi juutalaisuudesta vain sen, mitä uskonnon tunneilla oli opetettu, ja hän yhdisti juutalaiset Raamattuun ja Jeesukseen. Hän olikin kovin ymmällään, kun tajusi että juutalaisia on olemassa vieläkin. Rouva Krug tiesi kuitenkin halventavia lauseita, joissa sana "juutalainen" esiintyi, esim. "Juutalaisilla on aina rahaa." ja "Juutalaisten kärryt = paremmat, mukavammat kärryt".

Eutanasia

Rouva Krug kuuli sanan "eutanasia" ensimmäisen kerran vasta sodan jälkeen. Nykyään hän tietää, että kaksi poikaa naapurikylästä Starkenhofenista sai surmansa tämän eutanasiaohjelman vuoksi.

Sodan jälkeen rouva Krug mainitsi äidilleen, että kolme kehitysvammaista poikaa, jotka hän tunsikin, olisivat selvinneet paremmin, jos olisivat saaneet käydä erityiskoulua.

Äiti torui häntä, ja sanoi, että näiden poikien isä oli vastustanut jyrkästi poikiensa laittamista erityiskouluun: "En anna poikiani pois, he pysyvät täällä." Poikien isän täytyi siis tietää, mitä starkenhofenilaisille pojille oli tapahtunut. Näiden poikien vanhemmat olivat saaneet kirjeitse tiedon poikiensa kohtalosta.

Sotavangit

Sotavangit autoivat maataloilla Seibrantzissa. Ensimmäiset sotavangit olivat belgialaisia, sitten tulivat ranskalaiset. Vangit asuivat vanhassa koulurakennuksessa, jonka lukitut ovet vartija avasi aamuisin. Ovet lukittiin illalla klo 20.00. Kesäisin vartija lukitsi koulun oven klo 22.00, joten vangit saivat olla ulkona pidempään.

Kaikkia tekeviä käsiä tarvittiin maataloilla, sillä aikuiset miehet olivat rintamalla. Sotavangit siis autoivat maatiloja täyttämään tuotantovaatimukset.

Sotavankeja kohdeltiin Seibrantzissa hyvin, he saivat syödä samassa pöydässä perheiden kanssa. Eräältä tilalliselta kysyttiin, miksi he antoivat vangin ruokailla kanssaan. Viljelijä vastasi: "Hän työskentelee kansamme, joten hän myös syö kanssamme."

Tästä vankien hyvästä kohtelusta oli Seibrantzin kyläläisille sodan loputtua hyötyä. Rouva Krug ei ollut sodan loppuessa enää kylässä, mutta hän on kuullut kerrottavan, että kun ranskalaiset miehitysjoukot tulivat Seibrantziin tankkeineen, kaupunginjohtaja, pappi, eräs kyläläinen ja neljä ranskalaista sotavankia meni heitä vastaan. Heillä oli mukanaan valkoinen lippu ja tiedonanto. Tankit pysähtyivät, ja lähetystä vastaan tuli ranskalaisotilaita aseet valmiina laukaistaviksi. Sotavankien kerrottua tilanteesta sotilaat laskivat heti aseensa.

Sodan loppu

Rouva Krug asui tätinsä luona Gospoldshofenissa sodan loppuessa. Seibrantzin asukkaat odottivat kovasti sodan loppumista, mutta toivetta ei voinut sanoa ääneen, koska kylässä oli SS-joukkoja.

Ajanjakso juuri ennen sodan loppumista oli odottelua ja tietoisuutta suuresta syyllisyydestä. Kaikki olivat helpottuneita, kun sota viimein loppui. *Kreisleiterin* perhe poistui Krugien talosta viikkoa ennen pääsiäistä. Rouva Krugin äiti kommentoi lähtöä: "Nyt ei kestä enää kauaa." *Kreisleiteirin* vaimo ja lapset kuljetettiin jonnekin Ranskaan myöhemmin.

Antautumisjulistus kirvoitti ihmisiltä kommentteja: "Se on ohi nyt, kohta kaikki tulevat takaisin kotiin." Ziegelbachissa etsittiin ja räjäytettiin kranaatteja, ja ääni kuului Seibranziin. Rouva Krugin täti istutti perunoita, vaikka muita pelotti kovasti. Gospoldshofenissa ei julistettu varsinaista antautumista, mutta täti piilotti rouva Krugin antautumispäivänä. Rouva Krug näki sotilaiden kiertelevän taloa ja kuiskivan "SS?" Vasta myöhemmin hän ymmärsi, miksi täti oli piilottanut hänet. Ranskalaissotilaat tutkivat Seibranzin kodin takkaa myöten.

Miehitysaika - Ranskalaisten sotilaiden majoitus ja ulkonaliikkumiskielto

Krugien perheen täytyi antaa talonsa alakerta ranskalaisille. Äidin piti kokata sotilaille kuoriperunoita ja paistettua kanaa; ruokia, jotka olivat Seibranzissa tuntemattomia. Myös sotilaiden pyykit piti pestä. Perheen piti antaa vaatteita ja polkupyöränsä ranskalaisten käyttöön.

Eno esitti olevansa "hullu", tämä asia mietitytti rouva Krugia. Sodan loppupuolella eno piilotteli perääntyviä sotilaita, karkureita. Myöhemmin hän sai tästä hyvästä hieman ruokaa. Koska ihmiset pitivät häntä "hulluna", hän ei saanut rangaistusta tekemisistään.

Osa ranskalaissotilaista oli marokkolaistaustaisia. He antoivat lapsille suklaata, mutta myös raikasivat syrjäisillä mautiloilla asuvia saksalaisnaisia.

Pormestari (joka oli natsipuolueen nimittämä; pormestarinvaaleja ei järjestetty vuoden 1933 jälkeen), opettaja ja paikallisen natsipuolueen johtaja vietiin leirille Balingeniin. Paikallisjohtaja pääsi kotiin melko nopeasti ja sai jatkaa työtään, mutta opettaja (herra Hähl) pysyi leirillä kauan

Isän paluu vankeudesta

Rouva Krugin isä jäi amerikkalaisten vangiksi. Hän kertoi myöhemmin kirjeessään, että oli ollut joukkonsa kanssa Elbe-joella, kun amerikkalaiset ja venäläiset joukot olivat ampuneet toisiaan heidän ylitseen. Osa porukasta jäi amerikkalaisten vangeiksi, osa venäläisten. Amerikkalaiset vapauttivat sotavankinsa aiemmin kuin ranskalaiset omansa, mutta isä ei voinut palata kotiin, koska Seibranz kuului ranskalaisten miehitysvyöhykkeeseen. Isän täytyi siis uuden vangitsemisen pelossa pysytellä amerikkalaisten alueella.

Rouva Krug muistaa kertoneensa eräälle sukulaiselleen iloisena, että isä on päässyt vapauteen. Sukulainen kysyi oman poikansa olinpaikkaa, olivathan poika ja rouva

Krugin isä olleet samoilla taistelupaikoilla. Rouva Krug vastasi, että sukulaisen poika oli myös vapautettu. Iloinen sukulaismies antoi rouva Krugille maitoa. Rouva Krug ei kuitenkaan tiennyt, että osa miehistä oli jäänyt venäläisten vangeiksi, juuri näin oli käynyt sukulaisen pojalle. Hän palasi vankeudesta vasta kahden ja puolen vuoden päästä. Sukulaismies oli pitkän aikaa kiukkuinen rouva Krugille, eikä tämä kovin mielellään muistele tapahtunutta.

Johtopäätöksiä

Sodan jälkeinen puute oli Saksassa kovempi kuin sodan aikana koettu. Silti ihmiset pitivät tilannetta oikeutettuna.

Esimerkkejä puutteesta

- Elätettäviä oli enemmän, koska itäisestä Saksasta virtasi pakolaisia.
- Vaatteita ja ruokaa oli luovutettava.
- Sotakorvausten maksu voittajavallalle → Seibrantiin tuli ranskalaisia metsureita hakkaamaan puuta sotakorvaukseksi. Kyläläisten piti majoittaa metsureita. Oheisessa kuvassa on Krugien perhe talonsa edustalla, ikkunasta kurkistaa ranskalainen metsuri.

Perheiden rasitukset

- Osa sotavangeista palasi melkein heti sodan loputtua, osa vasta myöhemmin.
- Monet miehet kuolivat taisteluissa. Osa kuolleista oli hyvin nuoria. Rouva Krug muistaa useita samassa luokahuoneessa kanssaan ollutta nuorukaista, jotka kaatuivat sittemmin rintamalla.
- Monet haavoittuivat tai vammautuivat pahasti sodassa, osaa oli ammuttu päähän. Tämä oli sotilaiden perheille hyvin vaikeaa.
- Työttömyys vaivasi.

Kokemuksista ei juurikaan puhuttu, koska syyllisyys painoi monia. Termiä *kollektiivinen syyllisyys* ei käytetty, mutta kaikki tiesivät mistä oli kyse. Kauhistuttavia valokuvia liikkui ja piilotajuinen syyllisyys valtasi ihmisten mielet. Samaan aikaan kärsittiin ja surtiin omia kuolleita ja haavoittuneita.

Rouva Krugin isä kirjoitti sotapäiväkirjaa ja täydensi myöhemmin muistojaan sodasta. Rouva Krug löysi myöhemmin päiväkirjat, ja se herätti hänen kiinnostuksensa historiaa kohtaan.

Rouva Krug opiskeli sodan jälkeen opettajaksi. Pappi oli puhunut hänen vanhemmilleen, ja saanut heidät vakuuttuneeksi siitä, että tämä elämänura sopisi heidän tyttärelleen hyvin.

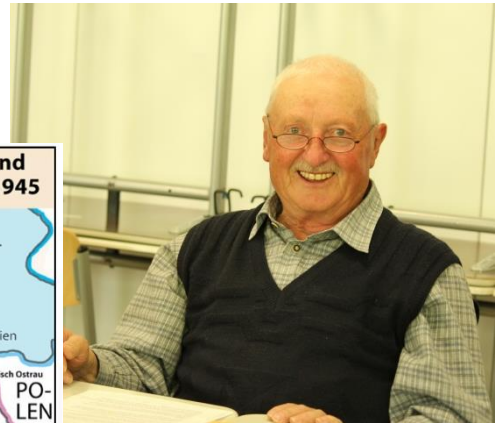
*Interview: Christina Niefer,
Karoliina Hakkarainen,
Vallteri Joki*

*1st Interview: Comenius-
Gruppe, Christine König*

*Translation into Finnish:
Kathariina Matilainen*

Siegfried Mitterin ('1936)

Hänen kotinsa on täällä seudulla Sudeettialueita.

Taustatietoja

Koti: Kunnersdorf n. 15 km Zittasta Sudeettialueilta. Kylän kaikki asukkaat olivat sudeettisaksalaisia.

Heidän maatilallaan oli 15 lehmää, hevosia ja pieni kuljetusyritys (pääasiassa tukkien kuljettaminen pois metsistä). Hänen isoisälläään oli pieni saha, missä työskenteli 8 työntekijää.

Hänen sisaruspuolet isänsä ensimmäisestä avioliitosta olivat häntä vanhempia. Kaksi hänen veljistään ei palannut

takaisin toisesta maailmansodasta: toinen kaatui 1944 ja toinen katosi. Isä (syntynyt 1897) oli osa Saksan vuoristojääkäreitä ensimmäisessä maailmansodassa. Hän ei sotinut toisessa maailmansodassa ikänsä ja lasten suuren lukumäärän vuoksi, mutta joutui kuitenkin palvelemaan *Volkssurmessa*.

Sodanaikainen elämä Sudeettialueilla

Vuonna 1938 Sudeettialueet liitettiin osaksi Saksan valtakuntaa. Heidän perheen elämä Hitlerin vallan alaisuudessa ei ollut huonoa, sillä Hitler toi mm. lapsilisän.

Heidän tilallaan avusti ranskalainen sotavanki nimeltään George. Hän sotavankileirillä 4 km päässä naapurikylässä, minne hänen piti palata joka ilta. Hän oli hyvin ystävällinen, avulias ja lapsirakas. Ennen neuvostojoukkojen saapumista hän lähti pois kylästä vetäen kärryä täynnä hänen omaisuutta. Hän toivoi saavuttavansa kotinsa. Valitettavasti perhe ei ikinä hänestä kuullut tämän jälkeen. Mitterin perhe siirrettiin DDR:ään, mistä heidän mahdollisuudet tehdä kansainvälistä seurantaa olivat hyvin rajalliset.

saaneet syödä paljon vankileireillä.

Heidän perhe ei kärsinyt nälästä sodan aikana. Äiti antoi salaa leipää sotavangeille. Hän laittoi tuoreita leipäviipaleita talon ulkopuolella olevaan puulaatikkoon, jolloin seuraavana aamuna leipä oli kadonnut. Yleensä hän löysi leivän sijaan rahaa, koska sotavangit saivat työskentelystään jonkin verran rahaa. Vangit eivät kuitenkaan

Kun Hitler aloitti sodan Neuvostoliittoa vastaan, perheen isä tiesi Saksan häviävän kahden rintaman takia. Herra Mitter muistaa tämä hyvin.

1944 alussa ensimmäiset romanialaiset pakolaiset saapuivat kylään. Heillä oli hevoset ja kärryt. Hevoset asetettiin kaksi kerroksiseen talliin, jonka vuoksi alemmassa kerroksessa olleet hevoset saivat päällensä ylempänä olevien virtsat puulautojen välistä. Pakolaiset puhuivat siitä, että jonain päivänä heidänkin kylän asukkaat joutuvat lähtemään pois kotoaan. Mitterin perheen isä ei kuitenkaan uskonut tähän.

Sodan loppu

Toukokuussa 1945 ensimmäiset puna-armeijan joukot saapuivat kylään. Ensimmäiset joukot eivät kohdelleet hyvin kylän siviilejä: he raikasivat naisia. Mitterin perhe lukitsi itsensä kellariin ja perheen tyttölapsen (16- ja 21-vuotiaat) piilottelivat puiden takana. Heille ei tapahtunut mitään, vaikka neuvostolaiset sotilaat ampuivat oven läpi ennen avaamista.

Kaksi viikkoa myöhemmin toiset venäläisjoukot saapuivat. He olivat inhimillisempiä. Tällä kertaa perhe ei ollut talossa, vaan pakenivat metsään hevoskärryineen. He piileskelivät siellä kaksi yötä kunnes venäläiset lähtivät pois. Yhden heistä tuli olla vahdissa ja valvoa venäläisten varalta. Lopulta he palasivat kylään.

Sodan päätyttyä sudeettisaksalaiset lapset eivät enää saaneet käydä koulua. Lapset uskoivat tämän olevan hieno asia, sillä he pystyivät leikkimään entistä enemmän.

Ensimmäisten sudeettisaksalaisten tuli lähteä kodistaan heti sodan päätyttyä. Eri alueet järjestivät sudeettisaksalaisten siirron erilailla. Joitakin perheitä karkotettiin kylästäan piiskoilla. Nuo perheet eivät saaneet ottaa mitään mukanaan. Toisiaan siirrot olivat hyvin järjestettyjä.

Pian sodan jälkeen entiset sotavangit läheiseltä vankileiriltä saapuivat hevosineen ja kärryineen viedäkseen perheen ja heidän omaisuutensa rajan yli, jotta he pystyivät aloittamaan uuden elämän. Mittereiden isä ei hyväksynyt tätä tarjousta.

Karkotus

Aluksi perhe sai jäädä, sillä isä tiesi mistä löytäisi puuta metsästä. Vuoteen 1946 asti hänellä oli paljon töitä tehtävänä saadaakseen tukit pois metsästä ja jalostaa ne. Sen jälkeen perheen tuli lähteä.

Perheellä oli yksi päivä aikaa pakata tavarat. Koska perheen isä ei uskonut heidän joutuvan lähteä, tuli käsky yllätyksenä ja mitään ei oltu valmisteltu. Jokaisella perheenjäsenellä oli lupa ottaa 50 kg laukun mukaan. Koska iso osa perheestä oli herra Mitteriä nuorempia, matkatavaroiden kuljetus oli melko haastavaa. Nuorin lapsi perheestä oli

kahdeksan kuukautta vanha. Paljon tavaroita pakattiin käsikärriihin ja kaksostenrattaisiin (nuoremmat veljet ja sisaret olivat kaksosia).

Eläimet, pellot jne. jouduttiin jättämään taakse. Herra Mitter oli tuolloin 9-vuotias ja hänen oli vaikea jättää omat hevosensa.

Aluksi perhe vietiin entiseen sotavankileirille naapurikylään, jossa oli neljä parakkia. Siellä heidän viimeiset arvotavarat vietiin. Perheen tyttölapsen onnistuivat pitää joitakin koruja sodan loppuun asti, mutta nyt ne vietiin pois..

Viiikon kuluttua heidät vietiin Saksaan karjavaunuissa muiden perheiden kanssa. Yhdessä vaunussa oli noin 25 henkeä. Perheen tyttövauva itki koko ajan. Lopettaakseen itkun äiti upotti lapsen vesitynnnyriin. 15. heinäkuuta (veljeskaksosten syntymäpäivänä) perhe saapui Berliiniin leirille. Sinä päivänä herra Mitter sai palan hartwurstia.

Nyt perhe koki nälkää ensimmäistä kertaa. Usein perhe sai pelkkää velliä sattumilla. Isä sanoikin toistuvasti: "Sulkekaa silmänne ja syökää"

Sitten 12 hengen huoneisto määrättiin perheelle.

Uusi alku Schorfheidessa, Itä-Saksassa

Huoneisto oli enemmän tai vähemmän yksi iso huone. 8 tai 9 nuorta lasta (joista herra Mitter oli yksi) nukkuivat yhdessä huoneessa. Perheen isä löysi töitä valtiolta metsänhoidossa. Vanhempi sisko työskenteli majatalossa. Tämä oli hyvin tärkeää, kun nälkää alettiin nähdä. Lasten tuli auttaa maataloilla. Äiti ja lapset menivät vehnäpelloille keräämään. He myös etsivät perunoita jotka jäivät sadonkorjuun jälkeen maahan. Lisäksi äiti meni maataloille kerjäämään ruokaa. Maanviljelijöiden reaktiot vaihtelivat: joskus hän sai ruokaa, joskus koirat peräänsä.

Yli vuoden jälkeen herra Mitter pääsi takaisin kouluun syyskuussa 1946, missä hän aloitti kolmannen luokan. Ensimmäiset kuusi kuukautta oppilaille opetettiin englantia. Vasta sen jälkeen venäjän opinnot alkoivat. Paikalliset lapset kiusasivat tulokkaita.

"Lapset voivat olla hyvin julmia". Tästä syystä lapset jakautuivat ryhmiin, tulokkaisiin ja paikallisiin, jotka tappelivat keskenään ("Pojat ovat poikia")

Vuonna 1948/-49 perhe sai viljelypalstan. Siitä lähtien nälkä väheni, kun he voivat kasvattaa kasviksia ja perunoita.

Koulu loppui kahdeksanteen luokkaan. Herra Mitter halusi tulla kokiksi, koska hän ei enää ikinä halunnut kokea nälkää. Tämä ei onnistunut, joten hän ja hänen veljensä aloittivat opinnot metsäalalla. Kahden vuoden aloittelija-ajan jälkeen aloittivat opiskelut yliopistossa. Mutta ennen kuin he saivat aloittaa opiskelun, heidän tuli palvella *Kasernierte Volkspolizeissa*, joka oli Saksan demokraattisen tasavallan kansanarmeijan edeltäjä. He kummatkin kieltäytyivät, joten he eivät saaneet metsätaloudentutkintoa. Kun herra Mitterin veli pysyi metsätaloudessa, aloitti hän toiset opinnot. Hän ryhtyi hevosenkeniin ja vaunuihin erikoistuneeksi sepäksi. Ammattikoulu oli Berliinin Lichtenbergissä.

Pako Länsi-Saksaan, tammikuu 1956

Ihmiset, jotka halusivat päästä Länsi-Berliiniin, olivat läpikotoisin kontrolloituja. Yksi hänen siskoista työskenteli Berliinin Henningsdorfissa, joten perhe sai luvan vierailla hänellä. Tällä keinolla he saivat kuljetettua tavaroita huomaamattomasti hänen taloonsa ennen takaisinpaluuta.

Perhe hajautui eri ryhmiin, kun he pakenivat Länsi-Saksaan. Herra Mitter ja kaksi hänen veljeä oli yksi ryhmä. He matkustivat samassa junassa Länsi-Berliiniin, mutta eri vaunuissa, joten viranomaiset eivät huomannet heidän matkaavan yhdessä. 13. tammikuuta 1956 herra Mitter ja hänen veljensä saapuivat Berliinin Marienfeldeniin. Sieltä he ottivat lennon Hannover. Koska perhe pakeni eri ryhmissä, he eivät saapuneet samalle vastaanottoleirille.

Uusi alku Länsi-Saksassa

Tuolloin yksi siskoista asui jo Ehingenissä. Tästä syystä perhe antoi hänen nimensä, kun heiltä kysyttiin toivottua asuinpaikkaa. Aluksi perhe vietiin Sankt Blasieniin ja myöhemmin Biberachiin. Siellä heidät kotiutettiin Kolpinghausiin. Herra Mitterillä ei ollut ongelmia saada töitä. Syyskuussa 1956 hän aloitti tukkimiehen työt Treherzissä (kylä Bad Wurzachin lähellä), missä perheen isä jo työskenteli. Hän allekirjoitti viidentoista vuoden sopimuksen Zeilin prinssin kanssa ja työskenteli metsässä. Myöhemmin hän teki töitä eri alalla. Lopuksi hän aukaisi oman pienen yrityksen, joka tuotti puuristejä haudoille..

Vuonna 1963 jokainen perhe sai 700 Saksan markkaa kompensaatina menetetyistä maistaan Sudettialueilla. Perheen isä oli jo kuollut onnettomuudessa. Lapset antoivat rahat äidilleen, koska hän sai hyvin pientä eläkettä.

Herra Mitter on vierailut kotikylässään kolme kertaa, joista kerran omien lastensa kanssa. Kylä oli hyvin rapistunut. Vain 150 taloa 400 vanhasta talosta oli jäljellä. Yksi niistä oli hänen perheensä. Hän sai katsoa talon sisälle. Herra Mitter ei kuitenkaan ole katkera kotinsa menettämisestä: "Niin sodissa tapahtuu"

Lopuksi hän kertoi oppilaille: "Pitää vain tehdä töitä. Kahdekan, yhdeksän, joskus jopa kahdeksantoista tuntia päivässä. Tätä voi tehdä niin kauan kuin on terve"

*Haastattelijat: Andy Mayer, Dominik Kaltenbach, Vili Ruuska, Matti Haapala
Translation into Finnish: Matti Haapala*

Erwin Wild (*1930-2013)

Perhe

Erwin Wildin isä oli ammatiltaan maalari. Vuosina 1925 – 1928 hän oli New Yorkissa, joten hän sai enemmän elämäkokemusta ja laajemman maailmankuvan. Tultuaan takaisin Saksaan hän avasi oman maalikaupan. Hänellä oli laajempi katsantokanta sotaan oltuaan Amerikassa. Palattuaan New Yorkista hän tapasi vaimonsa. He menivät naimisiin ja hän liittyi kirkkovaltuustoon.

Häntä sanottiin ulkopuoliseksi (Schwarzer= musta), koska hän ei ollut natsipuolueen jäsen ja lisäksi toimi kirkossa suntiona. Natsi – ideologian mukaan tämä ei ollut sopivaa.

Herra Wildin isä oli taistellut ensimmäisessä maailmansodassa ja oli liian vanha toiseen, joten toinen maailmansota ei vaikuttanut perheeseen suoraan. Vuonna 1945 hänet värvättiin poliisiksi ja rakentamaan läntistä suojalinjaa, mutta hänen täytyi mennä vain kaksi kertaa neljässä viikossa. Perheessä puhuttiin paljon toisesta maailmansodasta. Perhe ei kärsinyt ruokapulasta, koska äiti oli syntynyt maatilalla ja sai kotoa leipää ja munia. Ainoastaan jostain tietystä ruoasta saattoi tulla pulaa.

Koulu

Herra Wild kävi alakoulun ja poikien yläkoulun Waldseessä. Kesäisin he kulkivat pyörällä ja talvisin junalla tai bussilla. He olisivat voineet suorittaa ”Hätätilan ylioppilaskirjoitukset” (Notabitur) Ravensburgissa tai Wangenissa mutta useimmat pojat joutuivat kutsuntoihin ennen kuin ehtivät aloittaa. Herra Wild päätti hakeutua ammattikoulutukseen ja aloitti oppisopimuskoulutuksen mekaanikoksi Waldseessä. Hän valmistui juuri Stalingradin taistelun jälkeen.

Rasistinen ideologia ei ollut yhtä avointa koulussa kuin Hitler Jugendissa. Mutta ”alemmista” rodusta puhuttiin sielläkin ja käytettiin kansaa kiihottavia iskulauseita ja laulun sanoja, kuten: ”Hirttäkää juutalaiset ja ampukaa pohatat seinää vasten!” tai: ”Kun juutalaisveri roiskuu veitsistämme, asiat ovat taas niin hyvin!”

Alemmilla roduilla tarkoitettiin yleensä puolalaisia ja ranskalaisia sotavankeja. Paikallisen natsipuolueen johtajaksi tuli opettaja ja entinen urkuri ja kirkkokuoron johtaja herra Rottler. Hitler Jugendin kokoukset iltapäivisin olivat koulua tärkeämpiä eikä niistä saanut olla pois. Uskonnollinen opetus oli kielletty. Yläkoulussa Bad Waldseessä oli kuitenkin huone linnassa, jossa annettiin vapaaehtoisille uskonnon opetusta. Koulussa oli myös sotilaskoulutusta. Herra Wild muistaa, että kerran oppilaiden piti kokoontua kuuntelemaan Hitlerin puheita. Herra Wild ei ollut kovin innostunut Hitleristä, koska hänen vanhempansa opettivat katsomaan häntä toisin silmin.

Nuoruus

Wurzachissa oli sekä Hitler Jugend (HJ; Hitlerin nuorisjärjestö pojille), Jungvolk (järjestö pikkupojille) että Bund Deutscher Mädchen (BDM; tyttöjen järjestö). Herra Wild kuului Jungvolkiin, HJ:iin ja puhallinorkesteriin. Töiden jälkeen ruoka-aikaan hän marssi rumpuineen kylän läpi. Jungvolkissa hän oppi marssimaan 6-7 pojan ryhmissä, ampumaan ilmapyssyllä ja käyttämään kompassia ja karttaa. Isommille

pojille oli HJ ja Kansallissosialistiset lentävät nuoret (NSKF). Heillä oli koulussa huone, jossa he rakensivat purjekoneita ja lennättivät niitä alas rinnettä Bauhofeniin (pieni kylä lähellä Bad Wurzachia).

Johtuen uskonnollisesta kasvatuksesta ja siitä, etteivät hänen vanhempansa kannattaneet natseja Erwin Wild seisoj kahden rintaman välissä. Toisaalta hänen perheensä torjui natsihallinnon ja ajautui vähitellen yhteisön ulkopuolelle, toisaalta natsit kiehtoivat häntä. Hän mm. piti siitä, mitä HJ:ssa tehtiin, varsinkin ulkokeleista ja ilmapyssyllä ampumisesta.

Herra Wildin nuoruudessa hänen äidillään oli kauppa, josta ostettiin ruokaa kupongeilla. Kupongit piti kerätä ja viedä kaupungintalolle. Hän muistaa hyvin, kun vei kerran näitä kuponkeja ja eräs natsipuolueen paikallisjohtaja (Ortsgruppenleiter) kysyi häneltä väheksyvään sävyyn: "Miä sinä alttaripoikien johtaja oikein haluat?"

Loma oli tuntematon käsite herra Wildin nuoruudessa. Vapaa – ajallaan hän keräsi yrttejä ja auttoi maataloilla (esim. keräämällä koloradonkuoriaisia perunasta).

Yleistä

Juutalaiset: Herra Wildin mukaan Bad Wurzachissa ei ollut juutalaisia, mutta kaikki tiesivät juutalaisvainoista. Kuitenkin Hitler valloitti ihmiset lupaamalla työpaikkoja esim moottoriteiden rakentamisessa.

Sotavangit: Wurzachissa oli myös sotavankeja, jotka vartijat veivät maataloille. Tiloilla heitä kohdeltiin laidasta laitaan, perheenjäsenistä orjiin.

Juhlat: Natsiaikaan ei ollut juuri juhliä. Herra Wild muistaa vain vappusalon pystytyksen toukokuun ensimmäisenä, jolloin marssittiin univormuissa hakaristien kanssa ja tehtiin Hitler-tervehdys.

Pelot sota – aikaan

Vanhemmat, Erwin Wildin ja muidenkin, pelkäsivät lasten vahingossa paljastavan vaarallisia tietoja. Esimerkiksi herra Wildin kotona kuunneltiin laitonta sveitsiläistä radiokanavaa ("Schwarzsender"). Hän muistaa, että kerran radio oli rikki ja viimeisen kuunnellun kanavan saattoi nähdä. Olisi ollut vaarallista, jos joku olisi nähnyt sen, varsinkin natsipuolueen tarkastaja. Sillä olisi ollut seurauksia koko perheelle. Herra Wildin sisar oli kehitysvammainen ja perheen isää uhkailtiin että hänet viedään, jos isä ei noudata natsipuolueen paikallisjohdon määräyksiä. Siihen aikaan armomurhista ei haluttu puhua, mutta useimmat ihmiset tiesivät niistä.

Sodan loppu

Kun sota oli hävitty, ranskalaiset ja marokkolaiset tulivat Wurzachiin. Herra Wild muistaa ampumisia tapahtuneen esim Ziegelbachissa, koska jotkut olivat rakentaneet puolustusmuuria. Tällöin hän oli 15 -vuotias ja muistelee mielellään internoitujen vapauttamista Wurzachin linnasta huhtikuun 28. vuonna 1945. Wildin perheellä oli hyvät välit internoitujen kanssa ja he olivat usein vaihtaneet kananmuniaan heidän suklaaseensa. Hän näkee yhä elävästi silmissään, kuinka internoidut hyppivät vapauteen piikkilanka – aidan takaa. Leirin vartijat määrättiin riviin kaupungintalolle kasvot seinää vasten. Ainoastaan internoitujen asiaan puuttumisen ja pyyntöjen ansiosta heitä ei ammuttu, vaan vietiin pois ja myöhemmin vapautettiin. Internoitujen puhemiehestä kapteeni Roysta tuli pormestari, koska sekä ranskalaiset valloittajat että kaupungin asukkaat luottivat häneen.

Sodan jälkeen

Sodan jälkeen ei ollut autoja, joten ihmiset pysyivät kaupungissa. Siitä johtuen syntyi yhteisvastuu, ja ihmisten oli opittava luottamaan toisiinsa uudelleen. Erwin Wild muistaa myös, ettei kukaan halunnut myöntää olleensa natsipuolueen jäsen, mikä aiheutti monia riitoja.

Sodan jälkeen ei ollut yhdistyksiä eikä kerhoja, koska niitä ei sallittu. Vasta vähitellen niitä alettiin perustaa. Asioista puhuttiin ja monia mielenkiintoisia kertomuksia tuli päivänvaloon. Kaupunkiin valittiin pormestari ja virkamiehet.

*Tamara Ringer , Annika Minsch, Saara Koivusalo, Riikka Kangas
1st Interview: Stefanie Birk, Tabea Binder, Antonius von Waldburg-Zeil
Translation into Finnish: Sari Juntunen*

Franz Reiser (*1921)

Elämäntilanne

Aluksi Kolmannella valtakunnalla ei ollut vaikutusta herra Reiserin perheeseen. Sodan alkaessa kaikki muuttui, koska hän joutui sotapalvelukseen ulkomaille. Siksi hän ei osaa sanoa, miten paljon perheessä puhuttiin sodasta. Seibrantzissa, josta hän on kotoisin, ruoasta ei ollut pulaa. Herra Reiserin mukaan tähän vaikutti perheen vaatimaton elämäntapa. Ollessaan oppipoikana hänellä oli vain 8 lomapäivää, joita voi verrata meidän lomaamme. Sinä aikana hänen täytyi työskennellä paljon kotona. Hänen

työpäivänsä alkoi klo 7 aamulla ja päättyi klo 19 illalla. Sunnuntaisin hänen annettiin siivota ja lopettaa työt klo 17. Lounastauko kesti tunnin joka päivä.

Koulu

Seibrantzissa asuvat lapset kävivät siellä koulua. Kun herra Reiser oli lapsi, koulua oli vain seitsemän luokkaa, myöhemmin kouluun lisättiin kahdeksas luokka. Hänestä koulunkäynti oli normaalia, hänellä ei ole tietoa esimerkiksi kielletyistä oppiaineista. Hänen opettajansa ja myös oppilaat olivat innokkaita Hitlerin ja kansallissosialismin kannattajia.

Jokapäiväinen elämä

Sodan aikana Seibrantzissa oli sekä Hitler Jugend (HJ; Hitlerin nuoriso-osasto pojille) että Bund Deutscher Mädchen (BDM; tyttöjen vastaava järjestö). Herra Reiser liittyi HJ:iin, jossa kaikkia kannustettiin poliittiseen aktiivisuuteen ja ennen kaikkea urheilun harrastamiseen. Vapaa-aikaa vietettiin enimmäkseen kylän torilla. Sunnuntaisin oli itsestään selvää, että kaikki menivät kirkkoon, mutta HJ marssi sinne aina hakaristilipun kanssa. Herra Reiser muistaa pelanneensa jalkapalloa kirkon jälkeen, hän samoili metsissä tai kävi uimassa. Tuohon aikaan Seibrantzissa oli ranskalaisia sotavankeja, jotka työskentelivät maataloilla.

Siihen aikaan hän ei tiennyt mitään armomurhista. Hän ei myöskään tiedä, juhlittiinko kotona sotamenestystä, koska oli rintamalla. Kukaan ei ainakaan maininnut erikoisia juhlia. Hänen lapsuudessaan kyllä juhlittiin vappua ja sadonkorjuuta.

Juutalaiset

Seibrantzissa ei ollut juutalaisia, mutta herra Reiser muistaa että Leutkirchissä oli kangaskauppa nimeltään Gollowitsch, jota pitivät juutalaiset. Vuonna 1938 kauppa tuhoettiin (kaupan ikkunat rikottiin). Tätä ei Seibrantzissa hyväksytty, koska juutalaisvainoista oli jo kuultu. Herra Reiserin mukaan tämä tapahtui ainoastaan Kolmannen valtakunnan propagandan takia.

Sotilas

Herra Reiser värvättiin vuonna 1940. Hän oli alkuun kaksi vuotta lääkintäpalvelussa, jossa hän näki ja koki paljon ikäviä asioita. Sen jälkeen hän oli kolme vuotta ilmatiedustelussa valokuvaajana Venäjän yllä. Hänen piti ottaa valokuvia

puolustusvoimille tehtävää selontekoa varten ja hän oli mukana yli sadalla tiedustelulennolla.

Sodan loppu

Sodan jälkeen herra Reiser tunsu itsensä onnekkaksi, koska hän näki kotimaansa uudestaan hyvin hoidettuna. Hänen luokaltaan, jolla oli ollut kaksitoista poikaa ja kaksitoista tyttöä, kuusi oli kuollut sodassa. Ammattitaitonsa ansiosta herra Reiser sai heti työtä ja palkkaa, mutta rahan arvo oli alhainen. Hän muistaa kuinka vähän pystyi ostamaan vanhalla Saksanmarkalla. Monia artikkeleita sai vain, jos pystyi tekemään myyjän kanssa

vaihtokauppaa. Kaupungeissa oli paha ruokapula. Allgäussa ja Pohjois- Swaabiassa sai kuitenkin olla tyytyväinen, kuten herra Reiser sanoi, koska siellä oli paljon maatiloja ja ruoan tuottajia. Kun uusi Saksan markka (DM; Deutsche Mark) otettiin käyttöön vuonna 1948, kaikkea pystyi yhtäkkiä ostamaan. Tästä johtuen talous kukoisti ja melkein kaikki aloittivat alusta, kuten myös herra Reiser.

*Marion Nothelfer, Nadja
Straub, Tomi Karhukorpi, Samuel
Hietalahti
Translation into Finnish: Sari
Juntunen*

Heinrich Vinconin (*1932)

Herra Vincon syntyi vuonna 1932, sodan syttyessä hän oli kuusivuotias. Siihen aikaan hän asui vanhempiensa ja sisarustensa kanssa Wurzachissa. Nyt hän on 80-vuotias, hänellä on 7 lasta ja hän asuu yhä Bad Wurzachissa.

Perhe ja elinolot

Herra Vincon syntyi vuonna 1932 Wurzachin Spital-sairaalassa. Adler-nimisen majatalon ja pubin vieressä sijaitsi hänen isänsä parkitsimo. Se oli 16 hehtaarin kokoisen maatilan lisäksi herra Vinconin koti. Muiden lasten tapaan hänkin auttoi maatilan töissä. Vuonna 1938 hänet lähetettiin kouluun. Vuotta myöhemmin, hänen ollessaan 7, sota alkoi. Hänellä oli vanhempi veli (1925), vanhempi sisko (1927) ja nuorempi veli (1938).

Maatila sijaitsi kaupungin keskellä, kaupungintalon napurissa, joten perhe tiesi aina mitä tapahtui. Jotain oli aina meneillään, ihmisiä tuli hevoskärryillä ostoksille.

Isä

Herra Vinconin isällä oli myös hevoskärry-yritys. Hän kuljetti kaikenlaista tavaraa, esimerkiksi hiiliä leipomoon ja puutavaraa sekä polttopuuta. Monet ihmiset lämmittivät talonsa hiilellä mutta sota-aikaan hiilistä oli pulaa, joten ihmiset käyttivät myös turvetta lämmitykseen. Herra Vincon on ollut mukana hankkeessa perustaa turvetuotantomuseo.

Herra Vinconin isä oli rintamalla ensimmäisessä maailmansodassa. Toisessa maailmansodassa hänen käteensä ammuttiin, ja hänet kotiutettiin jo toisena sotapäivänä.

Veli

Vuonna 1942 herra Vinconin vanhempi veli joutui sotaan 16- tai 17-vuotiaana. Hän oli mukana rakentamassa Siegfried Line- puolustuslinjaa lähellä Karlsruhea. Linjan tarkoituksena oli suojautua Ranskaa vastaan. Myöhemmin hänet siirrettiin Radofiin Puolaan myös rakennustehtäviin. Hän olisi halunnut ilmavoimiin (Luftwaffe) mutta hänet määrättiin ilmatorjuntatehtäviin. Hän työskenteli myös kertomansa mukaan salaisissa V1 ja V2 – raketiprojekteissa, joiden piti taata Saksan lopullinen voitto. Raketit laukaistiin Ranskasta kohti Iso-Britanniaa. Herra Vinconin veli oli auttanut purkamaan raketin, joka tuli maahan Ranskassa ja sai siitä hyvästä Rautaristin. Veljen työskennellessä salaisissa raketiprojekteissa perhe ei tiennyt, missä hän oli, he tiesivät vain postinumeron, eikä veli saanut kirjoittaa kirjeitä kotiin.

Veli oli onnekas ja palasi terveenä kotiin. Hän palasi yhdessä Max Westermayerin kanssa. Herra Vincon haki veljensä Ampfelbronnista. Sodan jälkeen veli suoritti kaupallisen oppisopimuskoulutuksen.

Päivittäinen rutiini

Perhe keskusteli paljon sodasta, koska veljen kohtalo kiinnosti. Isä tiesi paljon sodasta oltuaan ensimmäisessä maailmansodassa. Hän kuunteli laittomia radiokanavia, joiden kuuntelun hän kielsi lapsilta, eikä isä kertonut heille kaikkea, mitä tiesi.

Mottona oli: työ, työ työ. Sodan aikaan laulettiin mm laulua, jossa sanottiin: Hirttäkää juutalaiset, laittakaa pohatat seinän viereen ja ampukaa heidät. Herra Vincon lauloi innolla tätä laulua, hän ei ymmärtänyt siinä olevan mitään pahaa.

Koulu

Koulussa opittiin varsinkin kirjoittamaan ja laskemaan. Ennen koulupäivää herra Vincon kävi paimenessa, joten hän tuli vasta toiselle tunnille. Opettaja piti aina laskentoa ensimmäisellä tunnilla. Herra Vincon oli siinä hyvä, joten hänen poissaolonsa ei haitannut. Uskonnon opetus jatkui myös Kolmannen valtakunnan aikana. Joskus luokassa oli jopa 70 tai 80 oppilasta. Koulussa oli vain neljä opettajaa. Ensimmäisellä luokalla opettajana oli herra Nagel, myöhemmin hyvä äidinkielen opettaja herra Mayer. Hän oli myös hyvä viulisti. Herra Vincon muistaa otteen hänen sanelustaan: Juutalaiset, nuo lipevät, likaiset haaskalinnut, ovat kylväneet sodan siemenet.

Luokassa oli iso Euroopan kartta. Siihen herra Vinconin piti aina merkitä rintamalinja. Stalingradin taistelun jälkeen hänelle tuli kiire aina uuden rintamalinjan merkitsemisessä. Oikeastaan herra Vincon piti koulusta ja uuden oppimisesta. Koulun jälkeen hän meni Leutkirchin maamieskouluun ja suoritettuaan sen otti perheen maatilan hoitoonsa.

Nuorisojärjestöt

Wurzachissa toimi sekä Hitler Jugend (HJ; Hitlerin nuorisojärjestö pojille) että Bund Deutscher Mädchen (BdM; tyttöjen järjestö). Lapset tottuivat näihin järjestöihin pienestä pitäen. HJ:ssa pojat harrastivat paljon urheilua ja lauloivat paljon. He opettelivat marssimaan ja toisinaan pitivät univormuja. Herra Vinconin liittyessä HJ:iin sota oli loppumaisillaan, mutta hän sai kuitenkin hiukan sotilaskoulutusta. Hän oli Emmelhofenissa talvileirillä yhdessä neljän muun Wurzachin pojan kanssa. Vaikka lunta oli paljon he tekivät kenttä- ja ammutaharjoituksia. He eivät tehneet matkoja, vain koulun kanssa kerran. HJ:n kokoontumispaikka oli linnan takana sijainnut leiri.

Juutalaisvainot ja armomurhat

Herra Vincon ei tiennyt mitään Kolmannen valtakunnan juutalaisvainoista. Hänen isänsä ehkä tiesi kuunneltuaan laittomia radiokanavia, mutta lapset eivät tienneet. Herra Vincon ei tuntenut muita juutalaisia kuin Leutkirchin kangaskaupan Gollowitschit. Hänen isänsä osti sieltä usein tavaraa. Armomurhista Grafeneckissä herra Vincon sai tietää vasta sodan jälkeen. Hän oli lukenut myös kirjan niistä ja toisteli: Tämä oli todella paha ja surullinen asia.

Wurzachissa oli vain joitakin vammaisia henkilöitä eikä herra Vincon tiedä heidän kohtaloaan, mutta moni laitoksessa asunut vammaisen vietiin Grafeneckiin ja natsihallinto määräsi heidät vietäviksi Auschwitziin.

Kirkko ja muistopäivä

Kirkko oli elämän keskipiste kaupungissa. Sinne mentiin joka sunnuntai ja lapset osallistuivat koululaismessuun. Herra Vincon oli 8 vuotta alttaripoikana. Joskus HJ järjesti jalkapallo-otteluita kirkonmenojen aikaan. Natsipuolue ei halunnut lasten osallistuvan enää jumalanpalveluksiin.

Sodassa kaatuneille sotilaille pidettiin muistopäivä kerran vuodessa. Herra Rottler, paikallinen natsipuolueen johtaja, oli kahden laulukuoron johtaja. Hänen ohjauksessaan laulettiin aina : Te sankarit, jotka annoitte henkenne isänmaalle. Laulua laulettiin joka vuosi kunnes herra Rottlerin poika kaatui. Sen jälkeen sitä ei enää laulettu.

Sotavangit ja internoidut

Wurzachissa oli paljon sotavankeja työskentelemässä maataloilla. Vinconeilla oli ranskalainen sotavanki vuosien ajan. Tavallisesti sotavangit eivät saaneet syödä perheen pöydässä, mutta herra Vinconin isä sanoi: Hän tekee töitä meille ja syö myös meidän kanssamme! Kun vangen piti lähteä, hän itki, mutta hänestä ei koskaan enää kuultu mitään. Hänellä oli Wurzachissa tyttöystävä, mikä oli kielletty. Jos joku olisi huomannut, tytön hiukset olisi ajeltu.

Wurzachin linnaan sijoitetut internoidut saivat työskennellä myös esim lihakaupassa tai parturissa. Herra Vincon vei heille postipaketteja, ja kaupunkilaiset kävivät heidän kanssaan vaihtokauppaa, esim suklaa vaihdettiin kanaan. Internoiduilla oli vain säilykkeitä ja he pitivät kovasti tuoreesta ruoasta. He saivat suklaata Punaisen Ristin paketeista.

Yleistä

Juhlat

Kolmannessa valtakunnassa vietettiin useita juhlia. Heidän piti juhlia Hitlerin syntymäpäivää ja vuosittain oli myös Kiitospäivän tapainen sadonkorjuujuhla. Sotamenestystä ei juhlittu erikseen. Teini-ikäiset eivät juhlineet eivätkä saaneet alkoholia, ihmiset olivat tyytyväisiä jos saivat joskus hiukan suklaata. Aseteollisuutta oli siirretty Friedrichshafenista Bad Wurzachiin pakoon pommituksia. Tehdas sijoitettiin lukion tiloihin, eikä siellä voitu enää pitää juhlia eikä liikuntatunteja, vaan ne siirrettiin toisaalle.

Tiedotustoiminta

Oppilaiden piti levittää natsien postia ja he saivat vapaata tunneilta siksi aikaa. Sodan aikana tunteja oli muutenkin vähän. Postplatz-aukiolla koulun edessä ihmiset voivat lukea natsipuolueen lehteä Der Stürmeriä. Siinä oli natseista vain hyviä asioita. Usein näytettiin myös filmejä ja hakaristilippuja oli kaikkialla. Joka perheellä oli omansa.

Sukulaiset

Herra Vinconin serkku oli rintamalla Ranskassa ja haavoittui. Hän lähti rintamalta Stuttgartiin ja tuli myöhemmin Bad Wurzachiin. Hän piileksi Vinconien maatilalla 8 päivää kunnes sota loppui. Hän ei voinut palata kotiinsa Carlsheimiin kokonaiseen vuoteen, koska se oli amerikkalaisten miehitysalueella, joten hän työskenteli tilalla.

Ziegelbach

Huhtikuun 28. päivänä vuonna 1945 Ziegelbachia pommitettiin. Herra Vincon katseli veljensä kanssa palavia taloja. Ranskalaiset tulittivat myös Wurzachia, ja yksi kranaatti osui lähelle Vinconin pihaa.

Ranskalaisten miehitys

Herra Vinconin mielestä ranskalaisten miehitys oli parempi kuin amerikkalaisten, koska amerikkalaisten miehitysalueelta joutui joskus lähtemään Yhdysvaltoihin. Jotkut venäläisvangit palasivat USA:sta vasta kymmenen vuoden päästä sodasta, jotkut eivät palanneet ollenkaan.

Ranskalaisten tullessa Wurzachiin ihmisten piti luovuttaa radiot ja aseet mutta herra Vinconin isä piilotti pistoolinsa eikä antanut sitä. Puuta hakattiin paljon ja kuljetettiin junalle. Hevoset piti luovuttaa, mutta Vinconit saivat pitää ainoan hevosensa.

Sodan jälkeen

Herra Vinconille sodan loppuminen oli helpotus. Hän sanoi: Lopultakin se teurastus loppui. Aika oli vaikeaa koska ruoasta oli pulaa, varsinkin pakolaisilla. Joskus sukulaisia tuli junalla Canstattista hakemaan ruokaa Vinconeilta. Onneksi Wurzachia ei tuhottu eikä siellä ollut ruokapulaa. Veli tuli kotiin heinäkuun ensimmäisenä päivänä.

Heidän kotonaan oli evakoita, äiti ja tytär. Essenistä oli koululaisia Bad Wurzachissa kaksi vuotta "lomalapsina". Sodan aikana tiloilla työskenteli puolalaisia ja muita ulkomaalaisia. Heitä kohdeltiin usein huonosti. Jotkut kostivat tämän ja ryöstivät maatiloja.

Herra Vincon sanoo että sota merkitsi hänet ja hän toivoo, ettei vastaavaa enää tapahdu. Se oli yksinvaltiuden ja kansanmurhan aikaa. Herra Vincon lausuu runoja ja hän lausui lopuksi yhden runon haastattelijoille.

Mikä suomalaisia oppilaita kiinnosti eniten

Ziegelbachin pommitus ja miten kauas se kuului ja näkyi. Kiinnostavaa oli myös kuinka hävittäjät lensivät koulun yli Müncheniin ilman mitään varoitusta sekä se, miten joka perheellä oli hakaristiliput, jotka liehuivat Hitlerin syntymäpäivänä ja vappuna, ristit oli kielletty ja korvattu Hitlerin kuvilla. Yllättävää oli myös, etteivät ihmiset tienneet totuutta Hitleristä ja natsipuolueesta.

Mikä saksalaisia oppilaita kiinnosti eniten

Herra Vincon kertoi, kuinka he pakenivat Ziegelbachiin ranskalaisten tullessa Bad Wurzachiin. He kuitenkin huomasivat että Ziegelbachin olot olivat vielä kamalimmat, ja palasivat samana päivänä. Tämä kohta haastattelua oli vaikuttava ja liikuttava. Se, että ristit piti korvata Hitlerin kuvilla ja yhteys kirkkoon katkaista tuntui meistä kamalalta.

*Interview: Steffi Birk, Tabea Binder,
Heini-Maarit Takala, Nina Rauma
Translation into Finnish: Sari
Juntunen*

Max Westermayer (*1932)

Perhe

Herra Westermayerin isä oli kelloseppä ja sähköasentaja. Hänet kutsuttiin palvelukseen vuonna 1941. Hänet sijoitettiin Kölniin ja hänen tehtävänä oli tutkavalvonta. Herra Westermayerilla oli yksi vuotta nuorempi sisar ja neljä vuotta nuorempi veli. Hänen perheessään sotaa sanottiin ”kirotuksi sodaksi”. Ruokaa säännösteltiin, sen ostamiseksi tarvittiin ruokakupongeja. Kaikille myytiin vain sen verran, että pysyi hengissä. Monien lasten piti työskennellä maataloilla, mutta herra Westermayerin ei tarvinnut tehdä töitä ruokansa eteen.

Puolustusvoimien koeammunnat Wurzachin soilla

Luftwaffen (Saksan ilmavoimien) Memmingenin tukikohta käytti Bad Wurzachin soita koeammunta-alueenaan. Sotilaat, jotka tarkkailivat lentäjien osumatarkkuutta, olivat betonipoteroissa. Koneiden maalitauluina oli puisia kuorma-autoja, laivoja ja panssareita. Savun perusteella tiedettiin, oliko pommi osunut kohteeseensa.

Koulu

Joka aamu luettiin Saksan puolustusvoimien raportti ja etenevä rintamalinja näytettiin kartalta. Opettaja oli natsi. Oppilaille sanottiin, että saksalaiset sotilaat olivat parhaita. Usein lasten piti kerätä pulloja, jotka täytettiin uudelleen viinillä rintamalla olleita sotilaita varten. Tunnit eivät paljon eronneet Kolmannen valtakunnan aikaa edeltäneistä, paitsi että uskonnon tunteja ei enää ollut. Yksi opettaja, joka ei ollut natsipuolueen jäsen, lauloi poikien kanssa uskonnollisia lauluja aamuisin.

Herra Westermayer ei kuulunut Hitler Jugendiin (HJ). Hän oli alttaripoika. HJ:in kokoukset siirrettiin sunnuntaiksi salaisena tarkoituksena estää nuoria pääsemästä kirkkoon. Kirkko oli Hitlerin vihollinen, koska se ei hyväksynyt hänen ideologiaansa. Vaikka herra Westermayer ei kuulunut HJ:iin, hän tiesi, mitä siellä tehtiin: pelattiin paljon ulkopelejä ja harrastettiin yleisurheilua. He saivat jopa ajella moottoripyörällä. Joskus he kävivät telttaretkillä ja saivat ampua ilma- tai konekiväärillä. Heidän univormuunsa kuului ruskea paita.

Herra Westermayer sai kuulla armomurhista opettajaltaan Perheellä oli kelloliike. Naiset olivat kotiäitejä tai töissä tehtaissa. Wurzachissa oli vain neljä protestanttiperhettä eikä yhtään juutalaista.

Sodan viimeisinä kuukausina Wurzachiin tuli evakkolapsia Ruhrin alueelta (Düsseldorfista, Essenistä). He olivat piilosilla ja leikkivät muita leikkejä, joita kadulla voi leikkiä ja joihin ei tarvinnut mitään; heillä ei ollut rahaa ostaa leluja. Sodan alussa kaikilla pojilla oli lentokone- ja panssarivaunuleluja.

Sodasta kerrottiin vain hyvät uutiset. Kun oli juhlia, hakaristilippuja (kansallissosialismin symboleita) oli kaikkialla. Kun joku kaatui sodassa, kirkossa pidettiin muistojumalanpalvelus.

Wurzachin sotavankien piti auttaa maatiloilla. Heidät oli majoitettu linnaan eivätkä he saaneet harrastaa urheilua. Jotkut vangit yrittivät karata. Myöhemmin perheitä Jersey saarelta internoitiin linnaan.

Herra Westermayeria kiinnostivat lentokoneet. Hänen mielestään saksalaiskoneet olivat parhaita. Hän katseli aina Wurzachin yli lentäviä koneita. Gottesberg-vuorelta näki parhaiten.

Öisin valot piti sammuttaa ja sulkea ikkunaluukut. Katulamppuja ei ollut. Pimennyksen tarkoituksena oli estää vihollista näkemästä kaupunkia yöllä ja pommittamasta sitä. Ilmahälytyksen sattuessa heidän piti mennä kellariin.

Kansakunta odotti ihmeasetta, V1- ja V2- rakettia.

Sodan loppu

Herra Westermayerin isä joutui amerikkalaisten vangiksi Bad Aiblingenissa lähellä Rosenheimia. Sodan loputtua kaikki natsipuolueen jäsenet lähtivät Bad Wurzachista, koska he pelkäsivät liittoutuneita. Herra Westermayerin opettaja sanoi, että kaikkien täytyy polttaa univormunsa ja Hitlerin kuvat. Ranskalaiset miehittivät Bad Wurzachin. He tulivat tankeilla lännestä, amerikkalaiset idästä. Internoitujen vartijat asetettiin riviin ja aiottiin ampua, mutta internoitujen ansiosta sitä ei tapahtunut. Vartijat vietiin pois ja vapautettiin myöhemmin. Wurzachin miehitys oli väkivallaton. Aseet piti luovuttaa kaupungintalolla.

Joitakin kuukausia sodan jälkeen ei ollut koulua, koska koulurakennuksessa laitettiin ruoka ranskalaisille miehittäjille.

Westermayerin perheen talossa asui ranskalaisia sotilaita. Myöhemmin Bad Wurzachiin tuli marokkolaisia, jotka pukeutuivat pitkiin tunikoihin. Ranskalaiset olivat yleensä ottaen ystävällisiä, mutta sekä he että marokkolaiset syylistyivät joihinkin raiskauksiin.

Herra Westermayer löysi suolta ammuskätkön ja rakensi ystäviensä kanssa omia raketteja.

Marion Nothelfer, Nadja Straub, Tomi Karhukorpi, Samuel Hietalahti
Translation into Finnish: Sari Juntunen

Heinz Nothelfer (*1929)

Elinolot sota-aikaan

Herra Nothelferin isä oli opettaja ja perhe asui Bellamontissa 12 km pohjoiseen Bad Wurzachista. Bellamontin ympäristön maataloilla oli paljon sotavankeja. Kaupungeista tulleita pakolaisia asui maaseudun kylissä. Herra Nothelferin perheeseenkin muutti sukulaisia

Freiburgista heidän isänsä kuoltua. Monissa talouksissa oli aivan liikaa väkeä. Bellamontissa ei ollut pommituksia, mutta joskus niitä oli Ochsenhausenissa ja Biberachissa. Noin sata ihmistä kuoli noissa pommituksissa. Hän muistaa yhden pommihyökkäyksen lähellä Biberachia, jossa sotakone pudotti pommin erään maatilan päälle ja se tuhoutui.

44-vuotiaana herra Nothelferin isä kuoli myös pommihyökkäyksessä. Hän kulki junassa vartijana. Eräällä matkalla junan kimppuun hyökättiin ja suurin osa matkustajista kuoli.

Bellamontissa toimi Hitler Jugend (HJ), johon sai liittyä jo 8-vuotiaana ja 10-vuotiaana oli pakko liittyä. Kaikki muut kerhot ja yhdistykset lakkautettiin ja kiellettiin, ja myös herra Nothelfer liittyi HJ:iin. Pienissä kylissä HJ:ia ei valvottu yhtä tarkkaan kuin

isoissa kaupungeissa. Hän kävi siellä mielellään ja oli ylpeä saamastaan univormusta. Siihen kuului ruskea paita, mustat housut (yleensä shortsit), iso mahavyö, olkahihna ja lakki.

HJ:in johtajapoikien piti käydä kurssilla kerran puolessa vuodessa. Herra Nothelferkin kävi kerran tällaisella 2-3 viikkoa kestäneellä kurssilla. Siellä opittiin asioita natsihallinnosta ja saatiin perustason sotilaskoulutusta, mm. aseiden ja käsigranaattien käsittelyä. Toisella kertaa hänet lähetettiin Rein-joelle kaivamaan juoksuhautoja ja rakentamaan linnoituksia. Hän muistaa, kuinka joka päivä satoi ja he olivat aina märkiä puukengissään. He työskentelivät erittäin kovasti, koska heidän piti saada työ valmiiksi ennen ranskalaisten koneiden tuloa päästäkseen suojaan. Valitettavasti juoksuhautojen valmistuttua Rein-joki tulvi voimakkaasti ja kaikki heidän kaivamansa juoksuhaudat tuhoutuivat. Junaa, jolla heidän piti päästä kotiin pommitettiin, joten he joutuivat kävelemään. Talvi oli ankara ja herra Nothelfer melkein menetti oikean peukalonsa paleltumisen takia.

Läpäistyään lääkärintarkastuksen hänet kutsuttiin sotapalvelukseen. Mutta koska hän tiesi ranskalaisten edenneen nopeasti ja ettei Saksalla ollut mahdollisuutta voittaa sotaa, hän salasi saamansa määräyksen ja jäi Bellamontiin. Hän otti suuren riskin, koska palveluksesta kieltäytyjiä rangaistiin ankarasti. Niinpä hän piilotti valmiiksi pakatun laukun huoneeseensa voidakseen paeta ikkunasta metsään, jos olisi pakko. Hän kertoi: ”Se oli riski ja pelkäsin, koska koskaan ei tiennyt tulisivatko he ja milloin.”

Sodan jälkeen

Sodan jälkeen vallitsi suuri nälänhätä. Ruoka, karja ja puu piti antaa ranskalaisille. Mutta kyläläiset olivat onnekkaita, koska pikku kylä ei kontrolloitu niin tarkasti kuin kaupunkeja, joten he saivat ruokaa vaihtokaupalla.

Lomillaan herra Nothelfer työskenteli maatilalla. Palkaksi työstään hän sai ruokaa ja sian, jonka hän lihotti ja teurasti salaa, koska se oli kiellettyä. Teurastajatkaan eivät saaneet harjoittaa ammattiaan. Hänellä oli onnea, koska hänen salaista teurastamistaan ei koskaan huomattu ja hänellä oli lihaa, jota vastaan saattoi vaihtaa muuta ruokaa.

Koulu

Vähän sodan päättymisen jälkeen herra Nothelfer kuuli, että Wurzachin koulu aloittaisi taas toimintansa. Hän oli aloittanut ammattiharjoittelun, mutta halusi suorittaa koulun loppuun ja haki sinne. Oppikoulu toimi Wurzachin linnassa ja se oli poikien sisäoppilaitos. Joka päivä sunnuntaita lukuunottamatta heille opetettiin kaikkia aineita, mikä ei ollut tavallista tuohon aikaan. Kolme tärkeintä oppiainetta

olivat latina, klassinen kreikka ja ranska. Joissain kouluissa historia ja maantiede olivat kiellettyjä, mutta Wurzachissa niitä opetettiin toisena vuonna. Esimerkiksi herra Nothelferin vaimo ei koskaan lukenut maantiedettä, koska se oli kiellettyä ja usein he tekivät töitä koulutuntien sijaan. Herra Nothelferin maantieteen tunneilla opetettiin vain menneitä asioita.

Sisäoppilaitoksen arki oli aina samanlaista: heillä oli tunteja koko päivän, paitsi lounaan jälkeen oli vähän vapaata. Hän sanoo sen olleen ”pakotettua vapaa-aikaa”, koska heidän oli pakko mennä ulos tunniksi kävelemään tai pelaamaan. Muulloin heidän piti opiskella ankarasti, mutta se ei ollut hänelle vaikeaa, koska hän opiskeli vapaaehtoisesti. He kaikki halusivat oppia ja ottaa kiinni sen, mistä olivat jääneet paitsi. Naureskellen hän selittää ettei heitä voi verrata nykyajan oppilaisiin, koska siihen aikaan he olivat onnellisia saadessaan olla koulussa ja kaikilla oli tiedonnälkä. Suuren osan ajasta he viettivät koulun alueella, joten he eivät käyneet paljon kaupungissa. Joskus jotkut oppilaat lähtivät luvatta, kuten herra Nothelfer kerran ystävänsä kanssa. He juoksivat kotiin hakemaan pyöränsä, koska halusivat pyöräillä Bodensee-järvelle.

Oppilaat saivat tavata perheensä noin kolme kertaa vuodessa.

Marion Nothelfer, Annika Minsch und Nadja Straub
Translation into Finnish: Sari Juntunen